

Goizuetako 1753ko sermoia: edizioa eta azterketa

The Goizueta sermon of 1753: edition and analysis

Urtzi Reguero Ugarte

UPV/EHU - Aziti Bihia

Abstract

In this work, we present a philological edition of a sermon written in 1753 in Goizueta (Navarre). In addition, we have done a language analysis of the most interesting dialectological and historical characteristics of the text. To end with, we demonstrate that this text could be an evidence of a Basque variant spoken in Goizueta.

Keywords: *sermon, old texts, dialectology.*

Laburpena

Saio honetan 1753an Goizuetan idatzitako euskarazko sermoi baten edizioa eta hizkuntza-azterketa dakartzagu. Edizioa filologikoa da eta testua bere osotasunean ulertzen laguntzeko oharrak ditu. Bestetik, hizkuntza-azterketan dialektologiaren eta hizkuntza-ren historiaren aldetik interesgarri diren ezaugarriak aztertu ditugu. Ondorioetan Goizuetako orduko euskararen lekukotasuna izan daitekela erakutsi dugu.

Hitz gakoak: *sermoiak, testu zaharrak, dialektologia.*

Sarrera¹

Ezin ukatu: Internetek berebiziko ekarpena egin dio filologiari; batez ere, artxibo eta liburutegietako agiri zaharrak digitalizatzeari esker, ezagutzen ez genituen eta urteetan ezkatututa egon diren testu zaharrak agertu dira, eta asko inoiz baino eskuragarriago daude euskalari eta filologoontzat (ik. Bilbao 2013 eta Bilbao & Gómez 2014).

Oraingoan dakargun sermoi hau kasualitatez aurkitu genuen sarean tesirako gauzak bilatzen, kuskusean genbiltzala Eusko Legebiltzarraren Liburuklik atarian.² Jato-

¹ Artikulu hau UFI11/14 erreferentziadun UPV/EHUko formazio eta ikerketa taldearen eta MINECOK finantzaturako «*Monumenta Linguae Vasconum* (IV): textos arcaicos vascos y euskera antiguo» (kodea: FFI2012-37696) proiektuaren baitan egina da. Eskerrak eman behar dizkiet *Aziti Bihia*-ko kideei eta, bereziki, Eneko Zuloagari, Dorota Krajewskari eta Ekaitz Santaziliari, eta Ricardo Gómezi egindako ohar ezin baliagarriagoengatik.

² Estekaren erreferentzia zehatza: <http://www.liburuklik.euskadi.net/handle/10771/8477> [Azken kontsulta: 2016/02/06].

rrizkoa egun Eusko Legebiltzarreko artxiboan dago, baina ez dugu zuzenean ikusteko aukera izan.

1. Testuaz: urtea, egilea eta egitura

Lekukotasun honek zehaztasun osoz erakusten digu noiz eta norako idatzi zen. Sermoi honen izenburuan bertan esaten denez, badakigu Goizuetan 1753ko Ostiral Santuan irakurri zela. Oker ez bagaude, urte hartan apirilaren 22an egokitu zen Ostiral Santua. Areago, egunaz gain, badakigu arratsaldeko hiruretan irakurtzeko prestatu zela sermoia (ik. 7. oin-oharra).

Haatik, testuaren egilea nor zen ez da agertzen eskuizkribuan. Ez dakigu, beraz, nor zen testua idatzi eta irakurri zuena. Dena dela, litekeena da Goizuetako apaiza bera izatea egilea.

1753. urtean, Vatikanoren eta Espainiako Erreinuaren artean konkordatu bat sinatu zuten, eta azken hau atera zen irabazten bestearen kaltean. Horren ondorioz, Espainiako errege Fernando VI.ak, zeukan boterearen erakutsi nahian, ongi jaso nahi izan zituen elizbarruti bakoitzari zegozkion eliza, parroquia, komentu eta bestelako jabetzak zein ziren eta horietan arduradun nor zen (Prada *et alii* [s.a.]). Nafarroaren kasuan, Iruñeko Elizbarrutiko Artxiboan gordetzen da informazio hori guztia dakarren eskuizkribua, eta bertan, Goizuetari dagokionez, ondoko hau dator: «Es abad de la Real Iglesia Colegial de Roncesvalles, y vicario don Juachin de Alduncin», Teresa Alzugaray³ Iruñeko Elizbarrutiko Artxiboko arduradunak jakinarazi digunez, Goizuetako garai hartako prozesuak begiratuta Joakin Ignazio Alduntzin zen bertako bikario, baina ez da parrokiaren berririk; beraz, badi-rudi Alduntzinek zuela parrokiaren ardura osoa. Gainera, prozesuetako batean parrokiako lanak egiteko laguntzailerik ez izatea egotzen zaio. Bikarioak meza eman dezakeenez, zilegi da, beraz, Alduntzin izatea sermoia egilea. Nolanahi ere, hipotesi hau baieztatu edo ezeztatu liteke, behar bada, Goizuetako eliz artxiboko orduko agirietan begiratuta.

Sermoiaren egituraz den bezainbatez, sarreraz gain, hiru ataletan berezita dago. Oro har, testuak Jesukristoren heriotzak Maria Ama Birjinarengan eragindako minaz dihardu, eta min hori hirutan banatzen du: aitaren galera, senarraren galera eta semearen galera. Min bakoitzari atal bat eskaintzen dio sermoilariak: «Eta iru soledade oien rigoreac izanen dira gaur nere assumptoco iru puntu brebeac» (4r). Atal bakoitzaren izenburuetarako, Bernardo Clairvauxkoaren idatziez baliatu zela dirudi. Hain zuzen ere, sermoian latinez agertzen da *Tu mihi Pater, tu mihi sponsus, tu mihi filius, tu mihi omnia eras. Nunc orbor Patre, viduor sponso, desolor filio, omnia perdo* dator; eta Bernardo Clairvauxkoaren hitzak dira ondokoak: «*Tu mihi Pater, tu mihi mater, tu mihi sponsus, tu mihi filius, tu mihi omnia eras. Nunc orbor Patre et Matre, viduor sponso, et desolor prae omnibus, omnia perdo*» (ik. 17. oin-oharra).

Horrezaz landara, paragrafoak zenbatuta daude, orotara, hogeita hamar. Hala ere, orrialdeak ez daude zenbatuta; beraz, gure edizioan dauden zenbakiak guk jarritakoak dira.

³ Bihozkio hemendik eskerrak hari.

Sermoilaria elizgizona zen neurrian, gizon jantzia zela dirudi, bai bederen teologia gaietan. Ikusiko denez, Itun Zaharreko esanak ongi erabiltzen ditu, Ostiral Santuko gertakarietan txertaturik. Gainera, bestelako testu erlijiosoak ere ezagutzen ditu.

2. Zenbait ohar XVIII. mendeko sermoigintzaz Nafarroa Garaian

Gaiak ikerketa sakonagoa merezi badu ere, esan liteke XVIII. eta, batez ere, XIX. mendeetako euskarazko literatur tradizioan, uler bedi *literatura* bere esanahi zabalenean, sermoiek leku beregaina dutela. Euskal Herrian hainbat dira denbora hartan, han eta hemen, predikatzen aritu ziren elizgizonak. Zuloagak (2010, 2011), esate baterako, Bizkaiko Nerbioi ibarrean XVIII. mendearen bukaeran eta XIX. mendearen hasieran sermoigintzan aritu ziren Bizente Sarriaren eta Juan Ignazio Astigarragaren sermoiak aztertu ditu; Ulibarrik (2015) sermoiez osaturiko dotrina baten edizioa aurkeztu berri du.

Nafarroa Garaian dagokionez, ia mendearen hastapenetatik ugari dira gugana iritsi diren euskarazko sermoiak. Data ezaguna duen sermoirik zaharrena 1729koa da (Ondarra 1981) eta, Otsagabian agertu arren, hegoaldeko goi-nafarreraz idatzia dago. Halaber, lagin gisa aipa litezke 1743ko beste bi sermoi anonimoak (Satrustegi 1987), Muruzabalgo bilduman jasoak, eta multzo berean dago orain arte argitaratu gabe dagoen 1748ko sermoia ere. Hain zuzen ere, Satrustegik (1987) ezagutzera emandako bilduma hartan, arestian aipatutakoez gain, egile ezezaguneko beste hainbat sermoi daude. Batzuetan urtea badakigu, besteetan ez. Horietako asko Langarikak jaso zituen, XVIII. mendearen bigarren erdialdean, handik eta hemendik, eta beste batzuk berak kopiatuak dira (Satrustegi 1987: 140). Sail berean, badaude Satrustegik *Euskal Testu Zaharrak II* bilduma amaitu gabean sartu nahi izan zituen beste hainbat sermoi, noiz argia estaltzen dioten trabak kendu zain. Horiezaz landara, Ondarrak (1989, 1993b, etab.) XVIII. mendeko egile ezezaguneko sermoi andana eman zuen ezagutzera, eta berriki XVIII eta XIX. mendeko Nafarroako zenbait sermoi argitaratu ditu Lekarozek (2006, 2014, 2015).

Gugana iritsi diren sermoi asko anonimoak izan arren, ezagutzen ditugu sermoiak edo predikuak idatzi zituzten idazleak, besteak beste hauek: Martinez Morentingoa, Martin Markotegi, Juan Iberokoa, Sebastian Mendiburu, Joakin Lizarraga Elkanokoa eta Miguel Ignacio Armasa.

Jimeno Juriok (2004:150-151) gogorarazten duenez, orduko Nafarroan literatura landu zuten idazleak elizgizonak izan ziren; eta helburu garbi bat zuten: herritarrei erlijiozko heziketa ematea eta deboziozko praktika erakustea. Horren ondorio da XVIII. mendeko dotrina eta sermoi andana. Dirudienez, beraz, tradizio horretan kokatu behar da Goizuetako 1753ko hau ere.

3. Edizio honi buruz

Ondoren aurkeztuko dugun edizioak kritikoa izan nahi du; kritikoa Ordunak (1990: 21) adierazten duen zentzuan, alegia, testua ongi ulertzeko egin beharreko zuzenketa eta oharrak eginda.

Hori dela eta, testuak bi motatako oharrak izango ditu. Batetik, ohar paleografikoak izango ditu, erreferentzia egiten dion hitza biribilez idatzia eta kortxete batek

ixten duela. Bertan testuan egon daitezkeen hutsen, lerro arteko erantsien eta irakur ezin daitezkeen zatien berri eman dugu. Bestetik, ohar azalgarriak ditu. Horietan testuan agertzen diren pertsonaia, gertakari, Bibliako pasarte eta bestelakoan argibide eta itzulpenak eman ditugu, testua ulertze aldera irakurketa erraz dezaketelakoan. Latinez dauden pasarteon euskarazko ordainak *Elizen Arteko Biblia* liburutik atera ditugu.

Grafiaz den bezainbatez, eskuizkribukoa mantendu dugu, aldaketa handirik egin gabe. Halere, letra larri eta xeheen erabilera eta puntuazioa egungo erabilerara egokitu eta euskarazko testuan agertzen diren laburdurak osatu ditugu, oharrik eman gabe. Hauek dira testuan agertzen diren laburdurak: *Xptō* → *Christo*; *Jph* → *Joseph*; *Ess.^{ra}* → *Escritura*; *Srā* → *Señora*; *Mag.^a* → *Magestadea*; *pnte* → *presente*; *dhoso* → *dichoso*. Osatu ez dugun laburdura bakarra sermoiazen izenburuan dagoen *Cap. (kapitulu)* da. Hitzen banaketa ere eguneratu dugu, inolako aldaketa morfonologorik gertatu ez den kasuetan. Beraz, *aditudut* → *aditu dut*, baina *etzara* → *etzara*. Kasu batean *gab illuna* agertzen da, bereiz baina bilakabide fonologiko begi bistakoa-rekin; hori horrela utzi dugu. Amaitzeko, eskuizkribuaren orrialdeek ez dute zenbakerik, baina guk gurean hori gehitu diegu erreferentzia izan dezagun.

4. Testua

<1r> Sermón de la soledad de la Virgen María y descendimiento de la cruz, predicado el día Viernes Santo, a las tres horas de la tarde, en la parroquia de la villa Goizueta, el presente año de 1753.

<3r> *Stabat juxta crucem Jesu mater ejus.*⁴ Joan. Cap. 19.

*Josseph autem mercatus sindonem, et deponens eum, involvit sindone, et posuit eum in monumento.*⁵ Marc. Cap. 15.

1. Egun⁶ artu dut noticia bat guztiz melancolicoa eta tristea. Aditu dut esaten parage onetatic juduac embidiaz quendu diotela bicitza Jesus Nazareno deitzen zaion guizon justo propheta santu bati, cela guizon au Maria deitzen zaion andre doncella, escogitu, prudenta virtute guciac berequin dituen baten seme barrarra. Dauca noticia onec gaur nere bihotz gucia penatua, congojatua, angustiatua ta illundua. Nola iduqui al dezaque bere ama maitearena? Ha, nere ama bacar beracha! Zu bide zara seme orren ama. Bai, ama desamparatu, ezaguna zaude zure soledadean, zure penan, zure congojan, zure tristezan, zure lutuan eta zure beguie-taco malcoetan. Esadazu, ama afligitua: cer equin da zure beguie-taco arguia, zure bihotceco consueloa, zure animaco fortaleza, nora da zure seme Jaincoa? Ay, noticia cruela, baña ciertoa! Yl da, eman du bere bicitzaren atceneco asnasea ostiral batean

⁴ *Stabat... mater ejus*: «Jesusen gurutzaren ondoan zeuden haren ama, amaren ahizpa, Maria Kleofasen emaztea eta Magdalena Maria» (Jn 19, 25). Ohar gaitzen Bibliako jatorrizkoan lau emakume dau dela Jesusen ondoan, baina hemen sermoigileak Ama Birjina bakarrik dagoela dio.

⁵ *Josseph... in monumento*: «Honek [Josek] izara bat erosi eta, Jesus gurutzetik eraitsirik, izaran bildu zuen eta haitzean zulaturiko hilobi batean ezarri» (Mk 15, 46).

⁶ *Egun*: ezbaierik gabe Ostiral Santuaz ari da.

arratsaldeco iru orduetan.⁷ Yl da etsai sacrilegoen escu cruelen artean, gurutceco ogue gogorrean, afrenta andiarequin, pueblo guciaren aurrean, iru ilcetatic chinchillica. Yl da recebituric buruan aranzazco coroa, beguetan istuac, bearrietan afrentac, agoan beazumarequin vinagrea,⁸ matralletan bofetadac, bizarrean tiracac, lepoan soca cateac, solbardan gurutcea, espaldetan azoteac, escu-oñetan zuloac, miembroetan ezur partitceac, biotcean tristezac, entrañetan icarariac, eta guelditcen dela gucia heritua, lastimatua, llagatua oñetic bururaño, *à planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas*.⁹ Allegatu da ematera bere bicitzaren atceneco asnase dulcea. Yl da gure amorioan gucia abrasatua, arcen dituela bere gain gure eritasunac eta erioztza, gozatceagatic guc osasuna ta bicitza, *vere langores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit*.¹⁰

2. Negar eguizute nerequin, catholicoac, negar eguizute gaur. Suspira zazute suspiro tiernoquin, <3v> lamenta zazute ay¹¹ tristeaquin. Badugu motivoa gure bihotzac sentimentuz¹² urturic despeditceco beguetatic malcotan, gure ternurac publicatcen dituela sentimenturic andienac, marmolic gogorrenac, sentimentu utsaz puscaccen diranean eta ceruac estalcen diranean lutuz, illuntasunaz¹³ ta lañoz. Eguzquiac ucatcen derazquiola munduari bere edertasunac, augmentatcen ditu illuntasunen¹⁴ horroreac. Ceruco atea despedituric beren toquietatic, pedazatcen dira violencia andiaquin. Arriac partitcen dira. Lurra icaratcen ta idequitcen da. Templo santuco veloa arrascaccen da eta, enfin, sentidoric eztuten criatura guciac ere, sentidoa bailute bezala, sentimentuaren eta penaren pasioz nai luquete acabatuac izan beren creadorearen erioztzarequin.

3. Ay, doncella soberana! Ya ez dezaquet gueiago continua escatu bague zure gracia eta, tocatcen zaiolaric gaur arratsaldean nere oztasunari (villa noble onen piedadearen devocioa nere ignoranciac desempeñatceco) ponderatcea zure soledadea, zure bacartasuna, zure desamparoa, andiagoo da nere dificultadea eta gueiagocoo¹⁵ ne-

⁷ *iru orduetan*: Itun Berrian Mateo eta Markos ebanjelarien arabera (Mt 27, 45-50; Mk 15, 33-38), Jesus arratsaldeko hirurak aldera hil zen. Ordu hartan «Ene Jainko, ene Jainko, zergatik utzi nauzu?» esan bide zuen. Ez dirudi kasualitatea denik, beraz, sermoi hau Ostiral Santuko arratsaldeko hirurretako mezan irakurri izana.

⁸ *agoan beazumarequin vinagrea*: 'ahoa beazuma eta binagrea', «Xrekin Y» egitura kopulatibo zaharra da (ik. §5.4.1). Ebangelioen arabera (Mk 15, 36; Mt 27, 48; Jn 19, 29), Jesus gurutzean zela ikusleetako batek belaki bat ozpinetan busti eta kanabera loturik edateko eman zion.

⁹ *à planta... eo sanitas*: «Orpotik burura, ez duzue atal bat ere osorik» (Is 1, 6). Sermoian Jesukristori buruz ari bada ere, Itun Zaharrekoa da pasartea. Hain zuzen ere, Jainkoak Amotzen seme Isaiasi Juda eta Jerusalem buruz eman zion mezuan agertzen da.

¹⁰ *vere... ipse portavit*: «Baina gure gaitzak hartu zituen bere gain, gure oinazee zama jasan» (Is 53, 4). Hau ere Itun Zaharretik hartua da, eta Isaiasek Jauna berriro Jerusalemekin adiskidetu zenekoa konstatzen du.

¹¹ *ay*: Ez dirudi hemen interjekzioa denik, izena baizik. *OEhk* (s.v. *ai 2*) 'intziri, auhen' hitzen sinonimotzat dakar. Ohart gaitzean, gainera, Axularren *Gero* liburuaren bigarren argitalpeneko ale bati goinafarreraz egindako ohar batean «auhenen eta dolamenen» «aien eta doloreen» aldatu zutela (Los Arcos 1974).

¹² sentimentuz] esk. *sentimentut*.

¹³ illuntasunaz] esk. *illuntasunac*; hutsa bide da aurreko eta ondokoak ikusita.

¹⁴ illuntasunen] eskuizkribuan irakurketa garbia da, baina *usus scribendian* oinarritzen bagara, badi-rudi *illuntasunean* behar lukeela.

¹⁵ gueiagocoo] esk. *gueiacoa*.

cesitatcen dudan gracia. Presente iderotcen zara nai badidazu asistitu. Ez dut uste gaur, zure gracien iturri guciac idequiagoac dauden temporan, ucatuco didazula desempeñatceco gracia. Graciaz betea zara, bana zazu zure gracia andi orren tanta bat gure bihotcetara, gure animetara. Ea, nere ama maitea, nere penen consueloa, nere empeñoen desempeñoa, ezcaitzatzula arren desampara. Lagun zaguzu, asisti zaguzu, obliga dezagun, cristabac, salutatcen dugula aingueruac bezala, eta gaurco ocasio triste tiernoari dagocan bezala, esaten diogula: «Ave Maria, graciaz betea, gaur penaz betea, Jauna da zurequin, gaur dago gurutcean defuntu, bedecatua zara zu andre gucien artean, gaur afligituena zara zu andre gucien artean, ta bedecatua da zure sabeleco frutua Jesus. Gaur afligitua egondu da iru orduz gurutctic chinchillica zure sabeleco frutua, Jesus». Santa Maria, etc.

Stabat autem et ut supra Josseph autem et ut supra

4. Paratcen ditugu gaur gure beguiac zagan, ama desamparatu, eta considera-tcen ditugula zure soledadearen angustiac, acompaña-tcen zaitugu zure <4r> suspiro eta negar tiernoetan. Eta onetarako diguzu Jeremias prophetaren agoz esaten: *ô vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.*¹⁶ Mortalac, mundutic eternidadera caminatcen duzutenac, considera zazute atencioarequin eta beguira ote den doloreric nere doloreari iguala daquicoanic, tristezaric nere tristezari iguala daquicoanic ta soledaderic nere soledadeari iguala daquicoanic. Eta arrazoi justo-arequin quexatcen da ama divina ori, cergatic duen bezala Bernardo dulceac¹⁷ advertitcen, cen Jesus Mariarenzaita, esposoa eta semea, eta orain guelditcen da Maria aitaric bague *emezurza*, esposoric bague *alargun* ta semeric bague *desamparatu*. Cer eguin al dezaque gucia galcen duenac? Baldin Mariari falta bazaio alivioa, socorrua, consueloa, norgana acudituco du billatcera faltatu ezquero bere aita, bere esposoa eta bere semea, guelditcen dela emezurza, alargun ta desamparatu? *Tu mihi Pater, tu mihi sponsus, tu mihi filius, tu mihi omnia eras. Nunc orbor Patre, viduor sponso, desolor filio, omnia perdo.*¹⁸ Eta iru soledade oien rigoreac izanen dira gaur nere asumptoco iru puntu brebeac.

Tu mihi Pater... nunc orbor Patre

5. «O, Jaincoaren seme eguiazcoa!», du itceguiten ama santissimac, «O, Jaincoaren seme eguiazcoa! Zu ciñan nere aita eta orain guelditcen naiz aitaric bague emezurza. Esadazu, Jauna, etcñan zu nere aita? Engendratu ninduzun ezquero Jainco divinoac bezala, etcenituen nerequin eguiten aita amorosoaren oficioac? Baldin aitaren oficioa bada humea alimentatcea, ez ninduzun zuc zure providencia divinoarequin ni

¹⁶ *ô vos... dolor meus*: «Zuek, bidean zoaztenok, begira eta ikus: ba ote nirea bezainbateko oinazerik?» (Nk 1, 12). Itun Zaharreko Negar Kantetako lehenengoaren pasartea.

¹⁷ *Bernardo dulceac*: Ziurrenik Bernardo Clairvaux-koaz (1090-1153) ari da. *Melifluo doktore* ('ahoztia') ezizenez ezagutzen zen bere sermoietan zerabilen leuntasun eta gozotasunagatik.

¹⁸ *Tu... omnia perdo*: «Zu zinen nire aita, nire senarra, nire semea, zu zinen guztia niretzat. Orain aitarik gabe nago, senarrrik gabe alargundu naiz, semeak utzi nau, galdu dut guztia». Aipu hau, hain zuzen ere, Bernardo Clairvauxkoaren sermoietako batetik hartua da, *De passione Christi, et dororibus, et planctibus Matris ejus* da sermoia (ik Binetti eta lan honetan §1. atala). Latinezko aipuaren itzulpena gurea da.

sustentatcen? Baldin aitaren oficioa bada humeari declaratcea secretoric ocultoenac, etcenitidan zuc niri revelatcen misterioric soberanoenac? Ez ninzan ni zure alaba bacarra, zurequin batean gauza guciac componcen nituena? Nigan ongui descubritcen cen zure consejua, zure clemencia, gurasoarequin humearequico amorioa. Eta orain ecustearrequin zu gurutce orretan defuntu, guelditcen naiz aitaric bague emezurza. Alaba <4v> bacarra eta desamparatua consideratcen naiz. O, soledadearen rigore cruel samiña!»

6. «Zure Magestadea idero cenean desiertoan bacarric, desampaturic, Aita Eternoac bidaldu cerazquizun aingueruac lagunceco, asistitceco, consolatceco. Eta gueroena bart arratsean Getsemanico baratzaco¹⁹ agonia congojosoan aguertu citzaitzun aingueru bat confortatcera, ecusiric zu ain congojatua icercen ciñala odolez. Eta, baldin nai izandu bacenu idequi agoa, bidalduco cituen Aita Eternoac zure alivio ta consueloraco desamparo triste artan amabi exercitu aingueru baño gueiago. Bada, nere Aita, nola falta zait niri alivio ta consuelo gucia bici naizalaric ain desamparatua ta bacarra? Da posible zure entraña amorosoac nitaz ez compadecitcea? Da posible ez iderotcea ni confortatceco alivioric chiquiena desamparo bat ain cruelean? Ylluntasunac bai, amargurac bai, samintasunac bai ni afligitceco eta gueiago atormentatceco. Quexatu ciñan gurutceco agonian Aita Eternoaren desamparoaz. Bada, nola nic, nere aita, ez dut quexatu bear zure desamparoaz, uzten nazula bicitzarequin ain desamparatu padecitceco?»

7. «Quexatu cenean Eliseo²⁰ bere maisu ta aita Eliasen²¹ ausenciaz, ecusiric Eli-seoren negar ta malco tiernoac, etcen compadecitu Elias? Etcion utci soñean zacarren capa servi ciezaion aliviotzat bere aitaren ausencian, ematen cerazquiola artan fuerzac eta espiritua sufriteco animoarequin ausenciaren desamparoa? Bada, nere aita amorosoac, cer prenda, cer alaja uzten didazu zure ausencian nere alivioraco desamparo bat ain cruelean? Cer utci bear didazu, baldin nere escuz eguin nizun capa edo tunica guelditu bada borreroen escuetan faltaceco niri alivioac eta augmentatceco tormentuac? Nere Jaincoa, amatcen zaitut nic zu Eliseoc Elias²² baño guchiago? Ez, baicic guztiz gueiago, nere aita. Bada, nola izandu cen Eliseo Eliasangandic privilegiatua eta falta da neretzat privilegio ori? <5r> Veguiru zazu, Jauna, ni naiz zure alaba bacarra. Nola izandu dituzu entraña uzteco ni desampaturic emezurza?»

8. «Baña ya, ezagutcen dut, nere aita, zu iderotcen zaran bezala zure aita eterno-gandic desamparatua nic experimentatceco desamparo triste orren rigorea, nai duzula ni egotea desamparatua zugandic, baitzara nere aita. Milla gustoz, Jauna, cumpli bedi zure vorondate santua nere bicitzac padecitcean soledade samiñ au. Baña, nere Jaincoa, esperanzarequin guelditcen naiz consolatuco nazula onenbeste soledaderen on-dorean. Bada, zaralaric zu neretzat ain aita, baldin emezurza gucienzat bazara aita,

¹⁹ *Getsemanico baratzaco*: Bertan biltzen omen ziren Jesus eta apostoluak maiz, eta Itun Berriaren araber (Mt 29, 36; Mk 14, 32), Jesusek bertan egin zuen Judas Iskariotek saldu eta atxilotua izan aurreko azken otoitza. Lukas ebanjelariak (Lk 22, 39) *Oliamendi* deitzen dio, «mons Olivarum».

²⁰ *Eliseo*: profeta hebrearra (K.a. 850-800). Elias profetaren oinordekotzat hartua.

²¹ *Elias*: K.a. ix. mendearen hasieran aritu zen profeta hebrearra.

²² *Eliseoc Elias*: Itun Zaharreko *Erregeak* liburuko (1 Erg 19, 19-21) pasarteari egiten dio erreferentzia. Bertan esaten denez, Jainkoak Elias Damaskora bidali zuen eta Eliseo oinordekotzat hartzeko agindu zion. Eliasek hala egin zuen, Eliseo goldaketan zela, Elias ondotik pasatu zitzaion, eta bere soingainekoa bota zion.

duen bezala propheta santuac²³ esaten, arrazoi gueiagorequin izanen zara neretzat aita especiala, cergatic naizan zure alaba bacarra, alabaric favorecituena, afligituena, desconsolatuena eta desamparatuena. Baña, nere Jaincoa, logratuagatic nic alabaren consueloac, tormentu au pasatcen denean, zarala zu nere alivioa ta consuelo gucia, cer eguin al dezaquet, baldin zu bazara nere aita bezala, *tu mihi pater, nunc orbor Patre*, esposoa ere? Au da nere soledadearen bigarren rigorea, ez galcea zu solo aita bezala, baita ere esposoa bezala.»

Tu mihi sponsus, nunc viduor sponso.

9. «O, Jaincoaren seme eguiazcoa! Zu ciñan nere esposoa, eta orain guelditcen naiz espororic bague alargun. Zu ciñan, Jauna, neretzat esposoa, gucia amorioa, gucia consueloa, gucia felicidadea. Nic nai nizun zuri esposa agradecituac bezala, eta zuc esposo leialac bezala billatcen ninduzun, regalatcen ninduzun zure amorioaren ternura dulceaquin. Eta orain ecustearquin zu gurutce orretan defuntu, guelditcen naiz espororic bague alargun. O, dolore andia, martirio cruela, soledadearen rigore saminal!»

<5v> 10. «Atera cen atcenecoa bart arratsean cenaculotic²⁴ nere esposo dulce maite au, eta caminatu zuen Getsemaniaco baratzan barrena Calvarioco mendira ardi mansoac eta bildots inocenteac bezala. Eta orain, ay, nere desamparatu!, registratcen dute nere beguiac illa eriotz afrentosa batequin. Cer eguin al dezaquet nic nere esposoa bague eta ain desamparatu? Cer eguin al dezaquet nic, baldin nere bihotza bada-goquit esaten eztudala aditu bear gueiago nere esposoareen voza dulcea? Baldin beti, nere Jaincoa, izandu baciñan neretzat ain esposo dulcea, nola zara orain ni atormentatceco ain esposo cruela? Nola, uzten nazula bicitzarequin ain congojatua, il zara cere vorondatez gurutce cruel orretan? Nola ematen didazu martirio bat ain cruela, uzten nazula espororic bague alargun? Nola etzara compadecitcen, escusatceco eriotza, ecusteaz ni guelditcen naizala ain desamparatu eta desamparo triste onengatic nere bicitza gucian negarrez urtu bear dudala?»

11. «Nere esposo dulce maitea, iderotcen ciñanean becatarien billa, fatigaturic, cansaturic, desamparaturic, bacarric goiceco inza eta arratseco euria beste alivio ta abrigoric bague, deitcen zanidanean atea idequi niezazula ta nere compañian admiti, ez nizun compadecituric atea idequi, nere compañian admititu eta zu alimentatceco nere escuz sustento guisatu? Bada, nere esposoa, baldin ni leneco esposa ura bera banaiz, nola zure esposaren deadarraz eta ay²⁵ tristeaz, etzara compadecitcen? Nola uzten nazu alarguntasun samín onen arrats tristean? Yl nadin ni zurequin batean, nere esposoa, libratceco ain martirio crueletic. Baña, Jauna, den casoan zure vorondate santua ni onela guelditcea, cumpli bedi milla gustoz. Emen egonen naiz zurequin crucificaturic alargun desamparatu bezala, izan bague norc defendi nazaquean, norc alivia nazaquean, norc consola nazaquean, norc visita ta honra nazaquean. <6r> Bada

²³ *Propheta santuac*: Ziurrenik Dabid profetaz ari da. Itun Zaharreko salmoetako batean hala dio Dabidek: «Umezurtzen aita, alargunen defendatzaile da Jainkoa bere bizileku santurik» (Sal 68.6). Bete-betean lotzen zaio sermoiaren gaiari.

²⁴ *cenaculo*: Jesusek eta apostoluek azken afaria egin zuten lekua.

²⁵ *ay*: ik. 11. oin-oharra.

ezteaque, nere esposoa, niorc ere, niorc ere supli nic zugan gaur galdu dudana. Baña, ay, dolorea! Ezta nere martirioric²⁶ cruelena guelditcea esposoric bague alar-gun, *tu mihi sponsus, nunc viduor sponso*, oraindic cruelagoa da guelditcea semeric bague desamparatua. Au da nere soledadearen irurgarren rigorea.»

Tu mihi filius, nunc desolor filio.

12. «O, Jaincoaren seme eguiazcoa! Zu ciñan nere semea eta orain guelditcen naiz semeric bague desamparatua. Cer eguin du ama onec ain tiernoqui amatcen zuen seme bacarra galceco? Asco ezpailiz bezala semeric bague desamparatua guelditcea, nai izandu duzu gueiago nere beguiz ecus zaitzadan ainbeste tormentu padeicitcen eta afrenta andiarequin ilcen? Onenbat pena experimentatceco escogitu ninduzun zure amatzat? O, dolorearen ezpata zorrotz cruela! O, soledade desamparatuaren rigore samia!»

13. Norc oraindic ecusi ditu dembora batean elcarrequin eguzquia eta yllargia illuncen?²⁷ Ez lizaque au naturalezaren ordena gucia mudatcea izanen? Eta, bada, baldin mundu onec acabatu bear duen artean²⁸ ezpada onelaco novedaderic ceruco planeta eder orien artean ecusi bear, estalcen dela illuntasunaz eguzquia, vestitcen dela odolez yllarguia eta erorcen dirala lurrera yzarrac, nola gaur ecusten da eguzquia illundua, yzarrac eroriac eta yllarguia odoletan? «Da posible», du esaten ama divina orrec, «cergatic naizan Christoren,²⁹ justiciaren, eguzqui divinoaren ama, eguzquiagandic claridade eta edertasuna arcen dudana yllarguia, eta nere bi beguiac bi izar bezala beti firmeac iduqui ditudan ceru gustoaren³⁰ ama, da posible orain ecusi bear dela nere seme eguzqui divinoa eriotzarequin illundua, nere arpeguico cerua tristeturic bi beguiac bi izar bezala eroriac, eta ni, yllargui betea, nere semearen llaguen ta heriden odoletan gucia?»

<6v> 14. «Fingitu zutenean Jacoberen semea³¹ fiera batec despedazatu zuela Joseph semeric gazteena, emanagatic noticia au bere aita Jacoberi, valerosoari bezala, etcioten participatu bere amari etcezan pesadumbrez bicitza galdu. Eta nic, nere Jaincoa, ecusi ezquero despedazatcen Jerusalengo fieraric cruelengandic, ez solo Jacobec bezala vestidura odoldua fiera borreroen escuetan, baicic, orrez gañera, ecusi bear dut nere seme dulce bacar maitea bere soñean ecarri duen gurutce affrentosa orretan, guelditcen naizala betico desamparatua espectaculo triste orri beguiria? Eta, enfin, Jauna, guelditu bear dut bacarric, alivioric bague, consueloric bague, eztela nitaz compadeci daitequeanic? Bada, nere semea, etcñan zu onelaco desamparaoz que-

²⁶ martirioric] esk. *martirioc*.

²⁷ illuncen] eskuizkribuan irakurketa garbia da, baina, beharbada, *illuncen* behar luke, artikulua-ekin.

²⁸ artean] esk. *artea*.

²⁹ Christoren] esk. *Xrô*, genitibo markarik gabe.

³⁰ gustoaren] esk. *gusto aren*; irakurketa garbia bada ere, ez da erraza interpretatzen. Agian grafian hutsa egon daiteke eta *justoaren* uler liteke; dena den, <g> ongi irakurtzen da.

³¹ *Jacoberen semea*: Josef da Jakob eta Rakelen semea. Jakobek hamabi seme izan zituen, ez, haatik, guztiak Rakelekin, eta horietarik gazteenetarikoa zen Josef. Aitaren kuttunena zenez, gainerakoek inbidia zioten eta anaia gaztea hiltzea deliberatu zuten. Lehenik putzu batera botata hiltzea erabaki zuten, baina azkenean merkatari batzuei esklabutzat saldu zieten. Aitari Josefren tunika odoldua erakutsi zioten, piztia batek jan zuela esanez.

xatu? Nola nic utci al dezaquet quexatceco, baldin iderotcen banaiz, nere entrañe-taco seme dulce bacar maitea, galduricaco desamparo ta soledade tristian? Eta izan bear ote dute remedio bagueac nere negar tiernoac?» Bai, ama maitea, eta orrengatic Escritura Sagraduac contatcen dituen negar gucien artean, solo Ana Tobiasen amarenac³² contatcen ditu remedio bagueac, cergatic galdu zuen semea. Baña nic comprehenditcen dut, señora, etcirala Anaren negarrac remedio bagueac cergatic galdu zuen semea, baicic cergatic ciran zure gaurco negar tiernoen representacioac. Badirudi, ama maitea, eztutela zure gaurco negarrac remedioric. Orrengatic, bada, du esaten ama divina orrec: «Nago eta egonen naiz beti negarretan urcen. Bada, izan bagueasco guelditcea aitaric bague emezurza eta esposoric bague alargun, allegatu naiz guelditcera semeric bague desamparatua».

Tu mihi filius, nunc desolor filio.

15. «Cein ama izandu da edo izanen da tempora batean ainbeste galdu duenic edo gal dezaqueanic? Modu gucietan galdu dut, ta laster galduco dut, gorputzaren compania ere. Cergatic, bereala etorrico dira eta emanen diote sepultura indecenteren bat, augmentatceco nere soledadearen rigoreac. Bada, atrevitu cena ill ezquero costaduco lanzada <7r> cruela ematera, prompto egonen da edozain maldade executatcera. O, ez dezazula arren nai izan, nere Jaincoa! Zure providencia divinoari tocatcen zaio beldur naizan desgracia onen remedioa. Veguirra zaiozute zure ama desamparatuaren suspiro ta negar tiernoai. Preveni zazu, Jauna, medioren bat gorputz defuntu orren ultrage ta crueldadeac estorbatceco. Yduritcen bazaitzu eztela piedaderic guizonen bihotcetan (baña bai izanen da), badituzu aingueru asco. Bidali tzatzu, Jauna, aingueruren batzuec dañu onen remedioraco.»

16. «Baña,³³ ay, nere desamparatua! Badirudi eztela nere deseoa logratcen. Cerua itsia dago. Aita eternoac ez nau aditcen. Norgana acudi al dezaquet? Aingueruac, nere semea desiertoaco desamparoan aliviatu zanutenac, ainguerua, nere semea Getsemaniaco baratzaco agonía congojosoan confortatu zanuena, asisti zadazute clemenciarequin necesidade andi onetan. Disponi zazu, nere Jaincoa, conforma dadin nere deseoa zure vorondate santuarequin.» Ea, catholicoac, iderotcen bada gure bihotcetan piedaderic, pretendi dezagun gure ama maite Mariarenzat alivio ta consuelo chiqui au. Esan dezagun princesa divina orrequin batean: «O, arbola santua! O, gurutce santissimooa cerua baño gorago alchatua zaudena, *flecte ramor arbor alta, tensa laxa viscera*!³⁴ Bera tcitzu adar oriec, inclina tcitzu lurreronz beso oriec, or, or ideroco duzu ceru obe bat, or daucazu Maria edertasunen ta negar tiernoen ceru gustosooa. Dobra zazu beitironz zure besoen rigorea Mariaren ternura dulceetara. Ytzuli zazu, arbola santua, itzuli zazu pechu amante aietara bere sabeleco fruitu bedecatua». Baña, ay, dolorea! Delaric gurutcea beste gucienzat ain dulcea, gaur Mariarenzat dago ain cruela, non eztituen lurrera inclinatua nai bere besoac, alic eta guizonen bihotzac

³² *Ana Tobiasen amarenac*: Ana Tobiten emaztea eta Tobiasen ama, Itun Zaharreko Tobiten liburuaren arabera (Tb 2, 1).

³³ Baña] esk. *Bana*.

³⁴ *flecte... laxa viscera*: San Tomas Akinokoaren *Pange lingua*-tik hartua, Ostiral Santuan abesten bide zen.

apiadaturic fuerzaz inclina ditzaten artean.³⁵ Apiada beitez Joseph ta Nicodemus,³⁶ cein lograturic Pilatosen licencia erausteco gurutctic gorputz santu ori, preventitcen ari dira instrumentuz Calvariora caminatceco.

17. Ea, princesa soberana, animo, valore! Ya ceruac, compadecituric zure lastimaz eta lastimaturic zure negar <7v> tiernoaz, disponitcen du norc honra dezaquean zure seme defuntua, eta norc alivia ditzaquean zure penac. Ytzuli itzatzu, itzuli itzatzu zure begui misericordiazco dulce oriec ciudadeco³⁷ portaleronz. Orra, orra non eldu diran Joseph ta Nicodemus zure semearen discipuloac zure pena andiac aliviatcera.

18. Ya assitcen da gure Jaincoa triumphatcen ta reinatcen gurutceco solio ta tronutic. Bada, len beldurrarequin gab illuna billatcen zutenac, *hic venit ad Jesum nocte*,³⁸ orain egun arguiz declaratcen dira Christoren discipulotzat, adoratcen dutela beren maisutzat guizon crucificatu bat. Adoraturic Christo, belauricatcen dira ceruco erreguñaren oñetan. Eztute, señora, zuri licencia escatceco animo ta valoreric. Bada, ecusiric zure arpeguico ternura solo, cuidatcen dute, len baño len, zuri gusto ematea. Eta, izanic ere costumbrea ajusticiatuen gorputzac³⁹ borreroac eraustecoa, ceruco decretoz, crucificatu divino ori eraustera ez borreroac, bai principeac,⁴⁰ ez cruelac, bai piadosoac igotcen dira gaur escalera orietan. Ygo zaitezte, principe nobleac, igo zaitetzte coroaatera defuntu divino ori zuen besoen fineza piadosoquin. Zarate serafin⁴¹ gurutceco solioan Jaincoa honratcen duzutenac. Zarate bi kerubin⁴² zuen fedearen egoaquin jaun soberano ori besarcatcen duzutenac.

19. Deitcen diotelaric Eliza ama santac gurutceari eta ilceai «dulceac», *dulce lignum*, *dulces clavos*, deitcen dio lanzari «cruela», *micro diro lanceae*,⁴³ cergatic, baldin crueldade andia bada heritcea gorputz bicia, ezta chiquiago heritcea bihotz illa. Baña, baldin consideratcen badugu jaun soberano orren bihotceco dulzura, ideroco dugu gurutcea ta ilceac baño dulceagoa dela guretzat lanza, cergatic, baldin gurutceac eta ilceac heritu bazuten Jesusen gorputza, oñac eta escuac, lanzac heritu zuen bihotza, uzten cigula idequiric ceruraco videa eta atea. Baña, Jauna, dela dulcea edo dela cruela, nori entregatu bear zaio lanza? Ori ta beste guztiac du eranzuten jaun soberano orrec: «Entrega bequitza nere ama maiteari, nere alaja pobreen heredera baca-

³⁵ artean] esk. *artea*.

³⁶ *Joseph eta Nicodemus*: Joan ebanjelariaren arabera (Jn 19, 38), Jose Arimateakoak Jesusen gorpua hilobira eramateko baimena eskatu zion Pilatosi, eta honek eman. Nikodemo azaldu zen ondoren mirra eta aloa nahasturekin. Bien artean gorpua hartu eta oihal zerrendaz lotu zuten juduen ohiturei jarraituz.

³⁷ ciudadeco] esk. *cuidadeco*.

³⁸ *hic... ad Jesum nocte*: «Gauetz Jesusengana etorri [zen]» (Jn 3, 2). Joan ebanjelariaren arabera, Nikodemo gauetz joan zen Jesus bisitatzera eta elkarriketa sakona izan zuten biak.

³⁹ gorputzac] esk. *gorputzat*.

⁴⁰ *principeac*: Nikodemo fariseoa eta juduen buruetako bat zen (Jn 3, 1), eta Jose Arimatekoa, dirudienetz, Biltzarre Nagusiko kidea zen (Mk 15, 43); ez ziren, beraz, maila apalekoak, goi-mailakoak baik.

⁴¹ *serafin*: Kristautasunaren arabera, zeruan den aingeru mota da.

⁴² *kerubin*: Kristautasunaren arabera, Jainkoaren gloria babesten duen aingeru mota bat da.

⁴³ *...micro diro lanceae*: Elizak «dulces» adjektiboa eman zion Jesusen gorpua zetzan gurutzeari eta bertan sostengatzen zuten iltzei. Aldiz, soldaduak Jesusen bihotza zulatzeko erabilitako lantzari «punta zorrotzdun lantza krudela» deitu zion. San Tomas Akinokoaren *Pange lingua*-n agertzen dira esaldi hauek, eta Ostiral Santuan abesten bide zen.

rrari bezala. Bada, leitu du nere bihotz idequico testamentan nori derechoz tocatcen zaizcan». Recebi zazu, <8r> bada, señora, recebi zazu zure bihotz tierno a través tuu zuen lanza ori, eta guero aingueru baten escutic entrega zaiozute nere auditorioco bihotz gogorrai. Entrega zaiozute gaitza gaitzarequin pagatcen daquiten pozoituai, orretan ecus dezaten zure bihotceco berotasuna. Nai duzute, catholicoac, aditu no-raño allegatcen cen Maria Santissimaren venganza etsaien contra? Du escribitcen bere discipula eta alaba Maria Jesus de Agredac⁴⁴ ecusi zuenean Longinosec atravesatu ciola bihotzaren erditic lanza, atcenduric bere penaz eta compadecituric Longinosez esan ciola: «Ceruco Jainco guztiz poderosoac beguira diezazula misericordiazco beguiaquin nere animari gaur eman diozun penagatic». Onaraño allegatu cen señora orren colera ta venganza, edo obequi esan dezadan, paciencia, humildadea edo mansedumbrea, ofendituac izaten garan gucien exemplo ta doctrinaraco. Eta zuec, catholicoac, aditu orduco zuenzat injuria bat, ecusi orduco demonstracio edo agravio bat, bereala bihotzac pozoituric odioa, venganza, ecin ecusia, gaitz deseateca, maldicioa, murmuracioa.

20. Jacobec ecusi zuen escalera,⁴⁵ eta, artan igotcen ta jaisten aingueruac, *ascendentes et descendentes*, izandu cen gaurco gurutce orren escaleren profecia. Eraustera cerutic Jaincoa igotcen ciran aingueruac eta eraustera gurutctic Christo igo dira escalera orietan bi guizon aingueru. Baña cein admiratuac? Cein espantatuac eta aturdituac? Cer diozute guizon piadosoac? Beguira zaiozute expectaculo triste orri. Cer iduritcen zaitzute tormentu cruel orietaz? Baña cer diozute zuec, aingueruac eta serafinac? Ezagutcen duzute norena den reverenciarequin adoratcen zauten gorputz ori? Ecetz dute eranzuten, *quis est iste, qui venit de Edon tinctis vestibus?*⁴⁶ «Nor da?», diote admiraturic elcarri aingueruac galdatcen, «nor da munduco batallatic gucia heritua, lastimatua, odoldua eldu den au?» Guc, becatariac, eranzun dezaquegu: «Guizon divino ori da gure culpac bicitza quendu diotena. Ez, arren, aingueru santuac, gure contra asserretu. Asqui da, bere ama presente dagoenac guri barcatcea. Eta zuec, ministro piadosoac, esca tcizute pañu edo banda oriec, ceñec sustentatu bear duten Jainco infinito baten pisu andia. Lotu zazute pechu amante eritu <8v> ori. Estal zazute gu or sarceco lanza gogorrac idequi dion bihotzeco⁴⁷ ate ori. Dichosoac zuec, exercitatcen zautenac, temploco kerubinen officioa,⁴⁸ bada zuen afectoen egoaquin, kerubinac bezala, tapatcen duzute propiciatorio santu orren lotsa ta afrenta».

21. Ain aborrecituac zauzquien jaun soberano orrec mundu onetaco honrac, non, paraturic buruaren gañean erregueren titulotzat rotulo escribitu «Jesus Nazarenoa Juduen Erreguea» esaten duen ori, ilceco temporan retiratu zuen bere burua ama zagoen escuñeco aldera, esaten baitzuen bezala: «Eztut nic nai beste reinuric mun-

⁴⁴ *Maria Jesus de Agreda*: xvii. mendeko abadesa, moja eta idazle mistiko espainiarra, frantziskotarra. Hainbat obra idatzi zituen, besteak beste, *Ama Birginaren bizitza*. Bertan kontatzen da sermoian aipatzen den gertakaria.

⁴⁵ *escalera*: Testamentu Zaharraren arabera (Has 28, 12), Jakobek amestu zuen eskailera bat ikusten zuela beheko ertza lurlean eta goikoa zeruan zituena; bertan Jainkoaren aingueruak zebiltzan gora eta behera.

⁴⁶ *quis... tinctis vestibus*: «Nor da Botzratik, Edomgo hiriburutik, soineko gorritz tindaturik datorren hori, jantzi dotorez, indar-kemenez datorren hori?» (Isaias 63, 1).

⁴⁷ bihotzeco] esk. *biohtzeeco*.

⁴⁸ *kerubinen officioa*: hain zuzen ere, kerubinen lana tenplua edo zerua zaintzea da.

duan, baicic truncu cruel onec eman didana. Gueldi bedi nere reinu gucia nere ama maitearenzat». Quen zaiozute, guizon piadosoac, erregueren titulo ori eta entrega bequio ama maite o[r]ri guarda dezan beretzat. Bada, baldin erregue Asueroc⁴⁹ coroatu baño len ofrecitu bacion Esterri bere reinuaren erdia, Christo ceruco ta lurreco errequeguiazcoac ez bere reinuaren erdia, baicic piedadearen ta misericordiaren reinu gucia ofrecitcen dio gurutceco tronutic Esther divina orri. Recebi zazu, ceruco ta lurreco errequiña, recebi zazu, misericordiaren ama, recebi zazu titulo ori, eta coroa bedi zure piedadea ceruco ta lurreco imperio guciarequin. Goarda zazu, señora, cetzat depositatcen duzula aingueru baten escuetan erregueren insignia ori, eta leitu zazu noicean bein espacioz, acordatcen zarala egun dichoso artaz, ceñetan⁵⁰ iru Erregue Magoac adonatu zuten zure semea Belengo portalean erregue gucien erreguetzat. Ha, cein honra anditaco eguna ura! Eta, ha, cein afrenta anditacoa au! Baña, o, erreque andia! Zuc solo jaquindu duzu ongui gobernatcen ematen duzula cere vasalloagatic bicitza.

22. Bi coroa cituen artificio andiarequin antiguaco oguien proposicioco maiac. Deitcen citzaion batari *coroa* eta besteari *aureola*. Lendabico coroa cen trabajuena, eta premioena bigarrena. Bada, baldin trabajuen coroi justiciac zor bazaio premioen <9r> coroa, emaiozute, Jauna, guizon piadoso oriei licencia quenceco zure burutic aranzazco trabajuen coroa ori. Bada, arrazoi justoa da, ya hainbeste trabajuren ondorean, noizbait-noizbait⁵¹ resplandeci dezan premioen coroa. Becatari ingratiac, despreciaturic zure copetaco icerdi amanteac, ceñequin izandu cen ain favorecituac, corresponditu bearrean agradecituric lore dulceac, pagatu derazquitzu iruroguei ta amabi aranzazco lanzada afrenta andicoac, baña baldin becatari gogorrac itzulcen badiu agradecimentuen loretzat aranzac, badaquit nic Maria santissimac convertituco dituela aranza orieci lore dulce eta arrosatan. Recebi zazu,⁵² señora, recebi zazu alaja ori, ez zure bihotza orrequin puscatceco, asqui puscatua daucazu, eta aingueru baten escutic entrega zaiozute soberbioai para dezaten beren buruetan. Zure buruac ezta aranza bearric, bada zara excelenciac guztiz humilla. Gure soberbiac, gure vanidadeac, gure andi naiac bear ditu humillatceco aranzac. Soberbioac, coroa tcituzte zuen buruac aranza aiequin humillatceco, esperanzarequin ama divina orrec convertituco dituela lore dulce ta arrosatan.

23. Baña, ay, Virginia doloz bete! Ya ilceac sarcen zure biotza partitu zuten malluen golpeac berriro deadar eguiten dute zure bihotz tiernoan. Ea, guizon piadosoac, atera zazute lenbicoric escuñeco escuco ilce ori, gueldi dadin misericordia libraturic prisio bague. Tientoarequin, arren, poliqui, egonagatic defuntu, guztiz bicia dago señora divina orren bihotz tiernoan. Jatsi bedi orain gurutcearen escuñeco besotic Jaincoaren misericordiaren besoa. Or dago, catholicoac, or guganonz inclinatcen den escu orretan misericordiaren tronua eta cerura bear dutenen

⁴⁹ *Asuero*: Persiako erregea (K.a. 486-465). Testamentu Zaharreko Esterren liburuan agertzen da. Ester bera hartu zuen emaztetzat.

⁵⁰ ceñetan] esk. *ceñeten*.

⁵¹ *noizbait-noizbait*: eskuizkribuan bi aldiz agertzen da *noiz bait noizbait*; ez dirudi, beraz, errata denik. Itxuraz, «behingoz» esanahia du, Lazarragaren *noxbait-noxbait* adibideak (Bilbao *et alii* 2010) eta beranduago Agirre Asteasukoarenak bezala (ik. *OEH*, s.v. *noizbait*).

⁵² Recebi zazu] esk. *Recebiza*. Hutsa dirudi testuingurua eta jarraian duen *recebizazu* kontuan izanda.

asentua. O, ilcea, clemenciaren atearen guilza izandu ciñana! O, ilcea, becatuagatic guretzat itsia zagoen ceruco atea idequi zanuena! Eta, bada izandu ciñan misericordiaren atearen guilza, servi zaiozu Maria santissimari, baita ceruco atea eta misericordiaren ama. Recebi zazu, señora, recebi zazu ilce ori eta, adoraturic aingueru baten escutic, entrega zaiozute misericordiaz usatcen eztaquitenai, <9v> entrega zaiozute codiciosoi, berenaz contentatu bague, besterena nai luqueten embidio-soai, icas dezaten codiciaren escua crucificatcen misericordian ta clemencian convertitceco.

24. Ea, guizon piadosoac, atera zazute ezquerreco escuco ilce ori, baña ez, ez atera justiciaren escutic, cergatic, baldin jaisten bada rigorearen besoa gurutcetic, emanen digu gure maldadeac mereci duten castigua. Catholicoac, etzarate reparatcen atera dela ya ilce ura? Eztituzute sentitu zuen bihotcetan malluen golpeac? Guztiac izandu dira justiciaren amenacen avisoac. Baña cer da nere beguiac registratcen dutena? Ay, gure galduac! Justiciaren rigore gucia dator lurrera. Becatoriac, izu zaitezte, icara zaitzete. Eroriaz dijoa castiguen besoa. Ay, desdichadua ura ceñen gañera erorcen den. Baña anima beitez, catholicoac, gure bihotzac, cergatic, gurutcean josi ezquero, ain piadosoa dago ezquerreco escua nola escuñecoa. Ylcearen zuloarequin idequi cen gucioc ceruan sarceco atea. Recebi zazu, bada, señora, recebi zazu justiciaren escuco ilce ori, eta adoraturic entrega zaiozute aingueru baten escutic justiciaco ministroai, icas dezaten zuri ainbeste congoja ematen dizuten amancebamentuac, desonestidadeac eta escandaloac castigatcen. Entrega zaiozute humeen cargua duten gurasoi castigaren rigorearequin ceruraco cria ditzaten.

25. Ya arrazoia da noizbait-noizbait⁵³ atera dadin gure salvacioagatic ainbeste pauso amoroso eman cituzten oñ oriec preso dauzquien ilcea. Asqui da prisioric, nere Jaincoa. Bada, ya zure oñen esclavitudearequin gaude gucioc redemituac. Ea, ministro piadosoac, atera zazute ilce ori, tientoarequin arren, poliQui, barach. Ay! Golpe oriequin transpasatcen duzute ama maitearen bihotza, cergatic da preciso acorda dadin egun goicean gure ingratitudeac oin divino orietan eman dituen mallu golpe cruelaz. Diluvioco temporan etzuen usoac idero idorric oñac non paratu, baña egatu cen. Yderotcen cen Noeren arca timoric⁵⁴ edo ilceric bague, eta orrengatic egatcen cen ta itzulcen nai zuen bezala. Baña zu, ama dolerez bete, ecin cindezquean egatu ta apartatu gurutce orretatic, cergatic zure semearen <10r> oñetaco ilceac loturic zauzquien zure bihotzaren egoac. Recebi zazu, bada, uso churia, ama afligitua, recebi zazu zure semearen oñetaco ilce ori eta, adoraturic ainguerucho baten escutic, entrega zaiozute pauso macurretan bici diradenai, entrega zaiozute becatuco ocasioan dabilzan desonesto torpe amancebatuai, infernuraco ematen dituzten pauso macurrac zuzen ditzaten ceruraco.

26. Ya badirudi truncu cruel orrec nai duela beregandic despeditu ta libratu preso divino ori eta itzuli erdi zuen amaren besoetara. Ay, princesa soberana, nola-

⁵³ *noizbait-noizbait*: ik. 51. oin-oharra.

⁵⁴ *timoric*] eskuizkribuan argi jartzen du *timoric*, baina *timor* ez dakigu zer den. Beharbada, hutsa izan liteke, eta *timoiric* edo *timonic* zuzendu beharko litzateke. Euskal tradizio idatzian *timoi* lekukotzen da Larramendiz geroztik, baina Nafarroan ez litzateke arraroa *timon* erabiltzea. xvii. menderako *ladronaq*, *millonac* eta *bofeton* lekukotzen dira, baina ez dugu *timon* inon aurkitu. Goizuetako 1897ko ordnantzetan *question* eta *mojonac* lekukotzen dira.

coa entregatu zanigun zure entrañetaco fruitu bedecatu ori! Eta, ay, nolacoa itzulcen dizugun, becatari ingratoac! Ea, señora, animo, valore! Prepara tcitzu besoaco seme defuntua recebitceco, prepara tcitzu beguiac malcoz odolac garvitceco, ezpañac heridetan musu eguiteco eta zure bihotz afligitua gure contra ez asserretceco. Baña recebitu baño, beguira zaiozu atencioarequin ote den zure semea. Ezagutcen duzu arpeguico semblante ori? Herida espantoso oriec? Yruroguei ta amabi aranzaz zulaturicaco buru ori? Ystu ciquiñac illunduricaco begui oriec? Bofetadaz odolduricaco matrall oriec? Bost milla ta gueiago azotez urraturicaco espalda oriec? Ylcez transpasaturicaco escu ta oñ oriec? Lanzaz atravesaturicaco bihotz ori oraindic odol bicia dariola? Ori ote da, señora, zure semea? Ori bederetci illabetez zure sabelean iduquitu zanuena? Ori ote da zuc Belengo portaleco cueban erdi zanu en aur eder ura? Eztezaquezu ezagutu orain dituen señale orietan, baña ezagutuco duzu pacien- cian, ceñequin gure amorioan abrasaturic ainbeste sufritu duen. Ezagutuco duzu mansedumbrean, ceñequin orañ ere⁵⁵ orrela paratu dugun ingratoai barcatu nai digun bihotcetic arrepentitu nai badugu. Onetan ezagutuco duzu dela ori zure se- mea.

27.⁵⁶ Recebi zazu, bada, señora, zure beso amanteetan, eta ez secular berriz beca- tariai entregatu. Guarda zazu alaja divina ori ceretzat, baduzu experiencia gure ingra- titudeac cer eguin al dezaquean. Ya guizon piadosoac ematen dizute licencia erama- teco defuntu ori amaren besoetatic catabura. Da posible, ama desamparatu, duzula valore <10v> soltatceco Jesus zure beso amanteetatic? Baiez du eranzuten ceruco erre- guiñac, nai diotela berriz becatariari berriro entregatu. Ama maitea, entregatu g[ur]i?⁵⁷ Entregatu berriz gure ingratitude cruelari? Baiez du eranzuten, nai duela ecus deza- ten becatariac nolacoa paratu duten beren culpaquin. Ea, guizon piadosoac, eracutsi zaiozute nere auditorioari arpegui soberano ori. Catholicoac, cer iduritcen zaitzute? Baña, ay, nerea, ay! Ni naiz, Jauna, ni nere becatuaquin bicitza quendu dizudana. Aparta zazu nigandic zure arpeguia, *averte faciem tuam a peccatis meis*,⁵⁸ eta eracutsi zaguzu gucioi gure remedioraco zure gloria. Baña cer gloria? Eracutsi ciona Moysesec bere espaldetan, *posteriora mea videbis*.⁵⁹

28. Eta ori da, Jauna, gloria? Ori da gure gloria? Nola eztira gure bihotzac penaz puscacn, ecusiric gu infernutic libratceagatic artu dituela jaun soberano orrec⁶⁰ bere espaldetan gure becatuen carga guciac? Ay, becataria! An daucazu zure gloria. Ara non dagoen espalda aietan zure gloria, baldin zure correspondencia ingratoa- requin ezpaduzu llaga lastimoso aietaco odol precioso malogratcen. Baña, ezpazara gaur zure becatuaz osoro arrepentitcen ta emendatcen, au izanen da zure condena- cioco eguna. O, cerua! Cer izanen lizaque gutaz, baldin Maria santissima ezpalago

⁵⁵ orañ ere] esk. *orañ ere orañ ere*; duplografia ziurrenik.

⁵⁶ 27] Eskuizkribuaren faksimilean ez da ongi ikusten 2 zenbakia.

⁵⁷ guri] Ez da argi ikusten idatzita dagoena, baina g-z hasten dela dirudi, eta -iz amaitu

⁵⁸ ...*peccatis meis*: *Misere mei* izenez ezagutzen den salmoko pasarte (Sal 51). Salmo honek beka- tuaren barkamena eta bihotz berria eskatzen ditu. «Aldendu begiak nire bekatutik».

⁵⁹ *posteriora mea videbis*: Itun Zaharreko Irteerako pasarte bat. Jaunak Moisesi esan bide zion: «Hona hemen leku bat nire ondoan; zaude zutik harkaitz gainean. Nire aintza igarotzean, harkaitzuloan sartuko zaitut eta nire eskuz estaliko, ni igaro arte. Gero, eskua kenduko dut, eta bizkarraldea ikusi ahal izango didazu; baina ene aurpegia ez daiteke ikus» (Ir 33, 23).

⁶⁰ orrec] esk. *orren*.

gu favorecitceco ain empeñatua? Ya, Jauna, ezta valoreric ecusteco ainbeste lllaga espalda orietan. Itzuli zaguzu zure arpegui soberanoa, esca diezazugun gure becatuen barcacioa.

29. Ay, becatariac eta gure galduac! Badirudi jaun soberano orrec⁶¹ gure ingratituteen castigutzat desamparatcen gaituela. Aita amorosoa, gaurdanic ucatcen diguzu zure arpegui soberanoa? Ha, eta cein arrazoi andia daucazun apartatceco zure begui ederrac gure becatu itsusietatic! Ama maitea, iderotcen zaran casoan gu favorecitceco ain empeñatua, izan zaitez, arren, bitarteco. Baña, ay, becatariac! Penatua daucatela, dit eranzuten, pueblo ingrato onetaco becatu itsusiatic <11r>. Beguira deza-dala, dit agincen, zuen animetara, gucion bihotcetara. Bai, ama maitea, ecusten dut onaco guizon vengativo escandaloso au, onaco emacume desonesta torpe au, araco mutill desobediente bere gurasoen martyrio ura, araco nescacha becatuco videan, peligroan ta ocasioan gaizqui confesatcen dela bici den ura. Cer diozu, ama maitea? Cer iduri zaitzu ainbeste ingratituz? Ay, guizon escandaloso desordenatu Jaincoaren etsaia! Ay, emacume desonesta, torpe, ama maitearen etsaia! Zoazte, zoazte zuen venganza, escandalo, gula ta vicio ciquiñetara. Or, or egonen da vitartean jaun soberano ori isurcen zuecgatic bere odol gucia. Zoazte, zoazte zuen desonestidade, torpeza ta atseguin arce labur liquitsetara. Or, or egonen da vitartean ama maite ori zuecgatic negarretan urcen dela. Becatari⁶² tristeac, guelditu bear ote duzute gaurdanic betico desamparatuac. Orañ ere esperanza nuque entraña piadoso aietan, baldin zuec arrepenitcen bacinata. Esadazute: arrepenitcen zarate? Bihotcetic osoro bai? Ayta amorosoa, beguira zazu cariñoarequin gure gucion bihotz arrepenituetara, itzuli zaguzu zure arpegui soberano ori. O, Jaincoaren piedadearen andia! Ea christabac, ea becatariac, itceguin bezate bihotzac. Nere Jesu Christo, etc.

30. Orobat izandu cen ausentatcea semea amaren besoetatic, baña ez bihotz dolorez bete artatic, nola asitcea disponitcen entierroa solemnidade andiarequin, acceptatcen cituela Aita Eternoac sepulturaco aldare gañean bere seme bacarraren justiciaco sacrificioa. Mariaren dolore tiernoen vorondatezco ofrenda, eta beren pechuac erioza bat ain lastimosoaren penen golpez heritcen cituztenen sacrificioa. Becatari Christo ilzalleac, ocasio ona duzute au sacrificatceco zuen bihotzac anda aien aldare gañean. Du esaten Davidec, gure Jaincoaren vorondate benignoac edificatcen ditue-nean Jerusalem espiritualeco moralla destruituac, *benigne fac domine in bona voluntate tua Sion, ut aedificentur muri Jerusalem*,⁶³ eztela orduan izanen ofrenda <11v> generoric gustoz acceptatuco ez duenic, *tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes, et holocausta*.⁶⁴ Animo ona, becatariac, allegatu da ya piedade divinoac ofrecitcen digun jubileo universaleco eguna, ta hordua edificatceco animen muralla berri, culpaquin destruitua pena ta sentimentuen pechuetaco golpez. Accepta zazu, aita amorosoa, gure bihotz arrepenituen sacrificioa. Eta zuc, ama piedadez bete, barca zaguzu

⁶¹ orrec] lerro artean.

⁶² Becatari] esk. *Becatari*.

⁶³ *benigne... muri Jerusalem*: «Edertu Sion zeure mesedeaz, eraiki berriro Jerusalemgo harresiak». *Miserere mei*-ko beste pasarte bat da.

⁶⁴ *tunc... et holocausta*: «Orduan, atsegin izango dituzu legezko sakrifizioak, oso-osorik erretzeko opariak»; *Miserere mei*-ko pasarte, aurrekoaren jarraipena.

zure ofenditzalleai. Zure piedadeac gara bitza⁶⁵ gure venganzac, bada, gaude gucioc arrepentituac. Eta nai ganoique eman zure semeari sepultura gure entrañetan, gure bihotzetan ta gure animetan. Baña, dauczun casoan preventuia, acompañañtucog zaitugu procesioan gure beguietaco malcoquin. An repartitucog dizquiguzu, ama mai-tea, tocatcen zazquigun alajac. Guardatucog ditugu gure animetan eternidade gucian. Ojala gure bihotzac izaten balira Jesusen betico aldare! Esperanza daucagu zure gra-ciarequin batean zure seme defuntuaren merecimentucgatic⁶⁶ resucitatucog garala sepulturatucog zucen gloriara. *Ad quam nos perducat etc.*

5. Hizkuntza azterketa

Edizioa eginda, hizkuntzaren azterketarekin jarraituko dugu orain. Bertan, grafiako (§5.1), fonologiako (§5.2), morfologiako (§5.3), sintaxiko (§5.4) eta lexikoko (§5.5) ezaugarri nagusiak aztertuko ditugu. Helburua ezaugarri dialektalak aztertzea da, beraz, kronologikoki edo geografikoki interesgarri izan litezkeen ezaugarriak bakarrik iruzkinduko ditugu.

5.1. Grafia

5.1.1. Grafia aldetik, nabarmena da afrikatu eta igurzkarien bereizketa, sistemati-koa baita. Bizkarkarirako <tc> eta <tz> erabiltzen ditu; aldiz, apikariarekin <ts>: *to-catcen*, *arratsaldean*, *desempeñatceco*, *ponderatcea*, *ezcaitzatzula*, *gurutcean* (3v), *itce-guiten* (4r), *arratsean*, *Getsemanico* (4v). Inoiz ez du afrikatua idazten ozen ondoren (ik. 5.2.7).

5.1.2. Batzuetan <h> grafema agertzen da, balio ezberdinarekin: *bihotz*, *biho-tceco* (3r), *bihotzac* (3v) eta antzeko beste hainbat adibidetan ez dakigu hiatoa saihe-terko den ala Iparraldeko idazleen eragina den; dena den, *biotcean* (3r) eta *biotza* (9r) ere agertzen dira, <h> gabe. Beste batzuetan maileguak direlako izan daiteke, *heritua* (3r), *horroreac* (2v). Horrezaz gainera, *u*-ren balio bokalikoa islatzeko izan liteke *hu-mea* (4r eta *passim*) adibidearen kasuan.

5.1.3. Testuan ohikoa da <y> balio bokalikoarekin erabiltzea, ondokoak horren adibide: *yl* (3r eta *passim*), *Ylluntasunac* (4v), *yllarguia* (6r, bi aldiz), *yzarrac* (6r), baina *illundua*, *iduiqui*, *iru*, *ilcetic* (3r).

5.1.4. Grafia etimologikoa mantentzen da zenbait hitzetan: *Triumphatcen*, *propheta* (3r), *augmentatceco* (4v), *asumptoco* (4r), *prompto* (7r), *catholicoac* (3r eta *passim*), *Esther* (8v).

5.1.5. Amaitzeko <x> eta <g> grafemak erabiltzen ditu igurzkari belarra islatzeko, batez ere *i* eta *e* artean: *exercitu* (4v), *exemplo* (8r), baina *afligitceco* (4v), *escogitu* (3r eta *passim*), *privilegio* (4v), *parage* (3r), *engendratu* (4r). Beste bokalekin, oro har, <j> erabiltzen da, baina *quexatu* (4v eta *passim*) dugu; dena den azken honetan sabaiau-rrakoa ere izan liteke.

⁶⁵ gara bitza] esanahia «gera bitza» da, baina ez dirudi *guera*-ren ordezkio hutsa denik; ik. lexikoaren atalean *Garatu* sarrera.

⁶⁶ merecimentucgatic] artikulua gabe dator eskuizkribuan, baina *mercimentucgatic*-en ordezkio hutsa izan liteke.

5.2. Fonologia

5.2.1. Bokalei dagokienez, aditzetako hasieran *e* > *i*- gertatu da *iduqui* (3r eta *passim*) adibidean, baina sistematikoki *ecus*- (4r eta *passim*) darabil.

5.2.2. Horrezaz landara, *au* > *a* gertatu da, *nazu* (5r), *nazula* (4v eta *passim*) eta *arpeguico* (6r eta *passim*), *arpegui* (10v eta *passim*), *arpeguia* (10v) adibideek erakusten dutenez. Euskal Herriko erdiguneko eta mendebaldeko zenbait hizkeretako ezaugarria da; sermoia idatzi zen garaian, *arpegi* eta *nazu* zituzten Kardaberatzek, Mendiburuk eta Mikelestorenak. Bestalde, *eu* > *e* ere gertatzen da *nere* (3r eta *passim*) eta *cere* (5v, 8v) posesiboetan. Azkenik, *ei* > *ai* gertatu da *edozaín* (7r).

5.2.3. Bokalekin jarraituz, *u* bokala beste bokal baten aurrean dagoenean kontsonante bilakatzen dela dirudi, baina grafikoki bi adibidetan ikus dezakegu: *gab illuna* (7v), *christabac* (11r).

5.2.4. Kontsonanteetara pasatuz gero, testuan ez da hasperenik. Hala ere, hau galdu ondoren sortutako hiatoak saihesteko *-g-* gehitu da bokal artean: *ogue* (3r), *agoa* (3r eta *passim*). Ezaugarri hori ezaguna da Nafarroan xvii. mendiaz geroztik: ordukoak dira honako adibideak: *agotic* Elizalderen 1609ko olerki sarituan eta *aguàren* Ezkurrearean; *agoa* eta *iguesi* dakartza Isastik erretrauetan eta Beriainen obretan ere agertzen da *ago*.

5.2.5. Albokariaren eta sudurkariaren sabaikaritzea indartsua dela dirudi, bai bokal ondoren, bai diptongo ondoren: *illundua* (3r), *illuna* (7v), *allegatu* (3r), *samiña* (4r), *ciñan*, *baña* (3r eta *passim*), *baño* (4v eta *passim*), *bururaño* (3r). Hitz bukaeran ere gertatzen da: *samiñ*, *ill* (6v), *oñ* (9v), *oraiñ*, *matrall* (10r), *mutill*, *orañ* (11r).

5.2.6. Hitz bakar batean *-r* > *-d-* gertatu da *idequi* (4v eta *passim*) adibidean.

5.2.7. Grafian ikusi dugunez, afrikatuak ongi adierazten dira, baina sekula ez dira agertzen ozen ondoren. Hori dela eta, badirudi txistukaria igurzkaria zela ozen ondoren: *ignoranciac* (3v), *Mariarenzat*, *emezurza*, *galcen*, *ninzan*, *componcen* (4r).

5.2.8. Kontsonante multzoei dagokienez, *-r(t)z-* > *-st-* gertatu da: *ostiral* (3r), *onenbeste* (5r), *beste* (5v eta *passim*). Oro har, Nafarroako zati handienean *bertze* edo *berze* badugu ere, herrialdearen mendebaldean *beste* erabiltzen da.

5.3. Morfologia

5.3.1. Izen morfologiari dagokionez, ezezko polaritatea duen *niorc* (6r eta *passim*) izenordaina erabiltzen du. Ezaugarri honek bat egiten du iparraldeko goi-nafarrerazko beste testu zahar batzuekin: *niorc* du Leitzako apaizaren 1626ko auziko agiriak, *nior* dakar Perotxegik, eta *niori* eta *niorc* daude Bortzirietako Joseph Elizalderen gutunetan. Testu berriagoetan, *nior* du Etxalarko Sanzberrok eta *nihorc* agertzen da Baztango 1750eko eliza-aginduan. Mendiburuk eta Lizarraga Elkanokoak ere *nior* dute. Amenduxek ere *niorc* du. 1825eko Goizuetako udal ordenantzetan ere *niorc* dago.

5.3.2. Artikulu hurbila fosildurik agertzen da *gucioc* (9v eta *passim*) adibidean. Bestelako testuinguruetan ez da ageri: *Guc*, *becatarciac*, *eranzun dezaquegu* (8r).

5.3.3. Erakusleez den bezainbatez, ondoko taulan ikus dezakegu zein diren testuan lekukotzen diren hiru graduetako erakusleak absolutibo eta ergatiboan.

	Singularra	Plurala
1. gradua	<i>au / onec</i>	—
2. gradua	<i>ori / orrec</i>	<i>oriec</i>
3. gradua	<i>ura</i>	—

5.3.4. Posesiboei dagokienez, lehen pertsonan jatorriz forma indartuan den *nere* agertzen da beti, inoiz ez *nire* edo *ene*. Bigarren pertsonan *zure* agertzen da kasu gehienetan, baita indartua espero dugunetan ere. Dena den, bitan *cere* agertzen da, *il zara cere vorondatez* (5v) eta *ematen duzula cere vasalloacgatic bicitza* (8v). Beste bitan posesibo indartu hori oinarri hartutako destinatiboa dugu: *Goarda zazu, señora, ceretzat depositutcen duzula* (8v) eta *Guarda zazu alaja divina ori ceretzat* (10r). Azkenik, hirugarren pertsonan *bere* dakar. Pluralera pasatuz gero, lehen pertsonan *gure* eta bigarrengoan *zuen* posesibo arruntak erabiltzen ditu beti. Hirugarren pertsonan *beren* agertzen da.

5.3.5. Kasu markei dagokienez, ergatibo pluralean *-ak* erabiltzen da:

- (...) *sentidoric eztuten criatura guciac ere sentidoa bailute bezala* (3v)
 (...) *registratcen dute nere beguiac illa eriotz afrentosa batequin* (5v)
 (...) *iru Erregue Magoac adoratu zuten zure semea Belengo portalean erregue gucien erreguetzat* (8v)

5.3.6. Datiboan, *-ari* singularra eta *-ai* plurala dira atzizkiak. Ondoko adibidea horren erakusgarri garbia izan liteke: *Deitcen diotelaric Eliza ama santac gurutceari eta ilceai dulceac «dulce lignum, dulces clavos», deitcen dio lanzari cruela* (7v). Bizidunen kasuan, *Jacoberi* (6v) dugu.

5.3.7. Bizidunen kasuetan, *-gan* erabiltzen da sistematikoki: *zuga* (3v), *norgana* (4r) *nigan* (4r), *Eliasgandic* (4v), *eternoagandic*, *zugandic* (5r). Ez da inoiz ekialde zabaleko berrikuntza den *baita*-rik agertzen.

5.3.8. Goi-nafarreraren ezaugarri eksklusiboa instrumentalaren aldaera apikaria bada ere, Goizuetako sermoi honetan *-z* aldaera bizkarkaria ageri da beti, gaur egun bezala: *gutziz* (3r eta *passim*), *embidiaz* (3r), *utsaz*, *lutuz*, *laño*z (3v), *nitaz* (4v).

5.3.9. Destinatiboan beti *-(t)zat* erabiltzen da: *Mariarenzat* (4r), *neretzat* (4v eta *passim*), *gucienzat* (5r). Ez dago ekialde zabalean, eta mendebaldeko hizkera batzuetan, agertzen den *-(r)etaco* edo *-(r)endaco*.

5.3.10. Prolatiboan ere *-tzat* agertzen da, hauek adibide: *aliviotzat* (4v), *amatzat* (6r), *discipulotzat* (7v), *erreguetzat* (8v), ez dago Nafarroan ohikoa den *-taco*.

5.3.11. Ablatibo mugagabe eta pluralean *-etatic* berria agertzen da: *parage onetatic*, *iru ilctetatic* (3r), *beguietatic*, *beren toquietatic* (3v). Ez dago *-etaric* zaharraren adibiderik.

5.3.12. Hurbiltze adlatiboan *-(r)onz* aldaera daukagu: *lurreronz*, *beitironz* (7r), *portaleronz* (7v), *guganonz* (9r).

5.3.13. Motibatiboan, ohi denez, *-gatic* erabiltzen da, baina oro har absolutiboaren gainean eraikitzen da: *penagatic* (8r), *Vasalloacgatic* (8v), *zuecgatic* (11r bi aldiz), *mercimentucgatic* (11v) ditugu. Genitiboaren gainean eraikitako adibide bakarrak *orregatic* (6v eta *passim*) adibidekoak dira.

5.3.14. Moduzko adberbioak sortzeko, *-(r)ica* erdigunean ezagun den atzizkia agertzen da, baina adibide bakarra da: *chinchillica* (3r, 3v). Bestela, *-(r)ic* arrunta da

nagusi: *recebituric* (3r), *urturic*, *despedituric* (3v). Partitiboan ere beti erabiltzen da *-(r)ic*, besteak beste, ondoko adibideetan ikusten denez: *sentimenturic*, *sentidoric* (3v), *doloreric* (4r). Halaber, *-ric* duten moduzko adberbioen gainean eraikiak dirudite ondoko adibideek: *zulaturicaco*, *illunduricaco*, *odolduricaco*, *urraturicaco*, *transpasaturicaco*, *atravesaturicaco* (10r).

5.3.15. *Handi* adjektiboa mugagabea deklinatzen da nolakoa adierazten duenean:

*Ha, cein honra **auditaco** eguna ura! Eta ha cein afrenta **auditacoa** au!* (8v)

Testu nafarretan ohikoa da *auditaco* agertzea, Beriainek, Mendiburuk, Lizarraga Elkanokoak eta Hualde Maiok baitarabilte. Iparraldeko testuetan ere *handitaco* agertzen da. Hala ere, Goizuetako sermoi honetan *amabi aranzazco lanzada afrenta andicoac* (9r) ere agertzen da.

5.3.16. Ordua adierazterako *iru orduetan* (3r) agertzen da.

5.3.17. Denborazko adberbioen artean, *ondorean* (5r eta 9r) aldaera dugu.

5.3.18. Aditz morfologiari dagokionez, goi-nafarreraz usu agertzen diren partizio pleonastikoak ditugu: *egondu* (3v), *izandu* (4v eta *passim*) baina *izan* (3v eta *passim*), *jaquindu* (8v), *iduiquitu* (10r) baina bitan *iduiqui*. Erdiguneko hizkerak egindako berrikuntza da honakoa, eta Nafarroan. xvii. mendearen hasieratik ditugu halakoak.

5.3.19. Ekialde zabaleko hizkeretan ohi denez, *-n-z* bukatzen den aditzen geroaldia egiteko *-en* morfema erabiltzen da: *izanen* (4r eta *passim*), *egonen* (5v eta *passim*), *emanen* (6v eta *passim*).

5.3.20. Aditz-izenak osatzeko, *-i-z* amaitzen diren aditzekin partizipioa hartzen da oinarri: *assitcen* (7v). Goi-nafarrerak xvii. mendeaz geroztik lekukotzen duen ezaugarria da.

5.3.21. Jokatuerei bagazozkie, **edun*-en orainaldiko erroa *-u-* da sistematikoki: *dut* (3r eta *passim*), *badugu* (3v), *duzu* (5r eta *passim*), *duzute* (4r eta *passim*).

5.3.22. Halaber, *izan* aditzaren bigarren pertsonan orainaldian *-a-* da erroa: *zara* (3r eta *passim*) eta *zarate* (7v eta *passim*) ditugu. Aldiz, iraganeko hirugarren pertsonan *-e-* dugu: *cen* (4r eta *passim*); baina ik. 5.3.23. Bestalde, orainaldiko pluraleko hirugarren pertsonako adizkia *dira* (3v eta *passim*) da, baina, behin bada ere, *diradenai* (10r) pleonastikoa dugu; aski ohikoa orduko eta lehenagoko goi-nafarreraz.

5.3.23. Iraganeko eta ahalerazko adizkietan, trinko zein laguntzaileetan, sistematikoki *-a-* dago: *zacarren* (4v), *zanidanean*, (5v), *zanutenac* (7r), *zagoen* (8v), *zanuena* (7r, 9r, 10r), *zanigun* (10v), *zanuen* (10r), *ezpalago* (10v), *ganiogue* (11v). Bestalde, iraganeko adizkietan *-an* dago bukaeran: *ninzan*, *ciñan*, *etcñan* (4r eta *passim*), baina beti da *cen* (4r eta *passim*).

5.3.24. Goi-nafarrerako testuetan ohi denez, *egon* aditzaren forma trinkoetan *zauten* (8r), *zautenac* (8v) dugu bigarren pertsona pluralean. Bestalde, NOR-NORI erregimenean ere erabiltzen da *egon*: *dagocan* (3v) eta *dagoquit* (5v). Azkenik, *joan* aditzaren *dijoa* (9v) erabiltzen da.

5.3.25. Era berean, *eduki* aditzaren forma jokatueta pluralgilea *-zki* da: *zauzquien* (8v, 10r), *dauzquien* (9v). Ezaugarri hau goi-nafarreraren lehen lekukotasunetarik ageri da, eta dialektoaren eremu osoa hartzen du.

5.3.26. Aditz laguntzaileetara pasatuz gero, N-N-N saileko indikatiboan **nin* eta **eradun* agertzen dira, baina lehena da nagusi. **Eradun* NOR plurala eta NORK hirugarren pertsona denean bakarrik erabiltzen da. Hauek dira adibideak: *uca-*

tcen derazquiola (3v), *bidaldu cerazquizon*, *ematen cerazquiola* (4v), *pagatu derazquitzu* (9r).

5.3.27. Perifrasi berarekin jarraituz, aurrekoan ikusi dugun bezala, **eradun* da N-N-N saileko pluraleko laguntzaile nagusia, eta hor pluralgilea *-zki-* da beti. Aldiz, **nin* laguntzaileari dagokionez, NOR pluralaren bi adibide ditugu eta *-zki-* eta *-it-*, biak agertzen dira: *etcenitidan* (4r), *dizquiguzu* (11v).

5.3.28. NOR-NORI sailean, *tocatcen zaizcan* (7v) adibidean ikus dezakegunez, *-zka-* dugu pluralean. Adizki hau dute, besteak beste, Otxoa Arinek, Larramendik, Kardaberatzek, Ubillosek eta Mendiburuk ere.

5.3.29. Pluralez ari garela, aipatzea merezi du *-te* pluralaren hedadura zabala. Oro har, goi-nafarreraz *-te* pluralgilea NOR-NORK eta NOR-NORI-NORK sailetako NORK kasuko hirugarren pertsona pluralari dagokio, Goizuetan bezala: *dute* (5v eta *passim*), *diote* (3r eta *passim*). Dena dela, goi-nafarrerakoak diren hizkera batzuetan, batez ere, Gipuzkoako ipar-ekialdean eta Goizuetan, pluralgilea, analogiaz-edo, NORK bigarren pertsonara ere hedatu da: *eguizute* (3r), *zazute* (3r eta *passim*), *duzutenac* (4r eta *passim*). Kasu batzuetan datiboko 'haiei' pertsonari dagokio *diotelaric* (7v) 'hark-haiei' baita, *Eliza ama santac* da subjektua eta *gurutceari eta ilceai* datiboa. «Zuk-haiei» den *zaiozute* (7r eta *passim*) ere ageri da.

Pluralgilearen hedadura hau XVIII. mendetik aurrerakoa dela dirudi, 1633ko Goizuetako esaldi batean *didazue* agertzen baita.

5.3.30. Indikatiboaz landako perifrasietan, aditzoina eta partizipioaren erabilerak merezi du aipamenik. Itxura batean bereizketa sistematikoa dela dirudi, eta aditzoina erabiltzen da *-tu-z* bukatzen den aditzekin: *bana zazu*, *ezcaitzatzula arren desampara*, *lagun zaguzu*, *asisti zaguzu*, *obliga dezagun*, *ez dezaquet gueiago continua* (3v), *servi ciezaion* (4v), *etcezan pesadumbrez bicitza galdu*, *gal dezaqueanic* (6v). Aldiz, zalantza dago *-i-z* bukatzen denekin, adibide garbiak dira ondokoak: *ecus dezaten* (8r), *icas dezaten* (9v), *ecus dezaten* (10v). Salbuespenik ez da falta ordea: *Ytzuli zazu*, *itzuli zazu* (7r) eta, beharbada, *Ytzuli tzatzu*, *itzuli tzatzu* (7v, bi aldiz). Gainera, *Lotu zazute* (8r), *leitu zazu* (8v), *etzezaquezu ezagutu* (10r) ere badira.

5.3.31. Ahalerazko kasuetan, *izan* aditzaren formetan *-que* baliatzen da eta ez *-te-que* pleonastikoa: *lizaque* (6r, 10v).

5.3.32. Indikatiboaz landa, *entrega bequitza* (7v) adibidean NOR-NORI sailean, inpertsonalean, **edin*-en adizkia bide dugu laguntzailea, *-tza* pluralgilearekin. Ez dugu adizki hau beste inon aurkitu. Singularrean *entrega bequio* (8v) dago. Bestalde, sail berean, *igualda daquicoanic* (4r) ageri da; Beriainek ere *daquico* eta *daquioque* ditu.

5.3.33. NOR-NORK sailean aginterazko perifrasietan, subjektua bigarren pertsona denean eta objektua hirugarren pertsona pluralekoa, (*i*)*tzatzu* eta *tcizute* ageri dira. Lehena hirutan ageri da, eta guztietan *-i* partizipioa duen aditzeko: *Bidali tzatzu* (7r), *Ytzuli tzatzu*, *itzuli tzatzu* (7v). Bigarrena maizago ageri da, sei aldiz, eta guztietan *-tu* bukaerako aditzak dira: *bera tciztu*, *inclina tciztu* (7r), *esca tcizute* (8r), *coroa tcizute* (9r), *prepara tciztu* (10v, bi aldiz) gisako formak ditugu. Objektua hirugarren pertsonako singularra denean, *zazu* (3v eta *passim*) agertzen da.

5.3.34. NOR sailean, jusboko adizkien artean **edin* aditzaren *beitez* (7r, 9v) adizki diptongoduna dugu.

5.3.35. Indikatiboaz landako NOR-NORI-NOR sailean, *hari* hirugarren pertsona de-nean, *servi ciezaion* (4v) dugu, *dativ flag* edo datibo aurrekoa delakoarekin.

5.3.36. Aferesidun aditz laguntzaileak ditugu aginterazko perifrasiatan: *lagun zaguzu*, *asisti zaguzu* (3v), *itzuli zazu* (7r), *Lotu zazute* (8r), *leitu zazu* (8v), *eracutsi zaguzu* (10v).

5.4. Sintaxia

5.4.1. Sintaxiaz den bezainbatean, sermoi honetan bi aldiz agertzen da «Xrekin Y» egitura kopulatiboa: *agoan beazumarequin vinagrea* (3r), *gurasoarequin humea-requico amorioa* (4r). Euskal testu zaharretan gisa honetako egiturak agertzen diren arren, goi-nafarreraren kasuan oso bakan agertzen dira. Lekukotasun honen aurretik, XVII. mende bukaerako Joseph Elizalderen gutunetako batean bakarrik aurkitu dugu; hala ere, ahozko tradiziotik jasotako kantuetan agertzen dira halakoak.

5.4.2. Aditz izenekin absolutiboa erabiltzen da, ez da TO-GEN ageri:

(...) *nere ignoranciac desempeñatceco* (3v).

(...) *edozaín maldade executacera* (7r).

(...) *zure pena andiac aliviatcera* (7v).

5.4.3. Perpaus osagarrietan atzizkiaren aldaera *-ela* eta *-ala*, biak agertzen dira: *dela*, *dituela* (3r eta *passim*), *zuela* (6v), baina *ciñala* (4v), *zarala* (5r, 8v) *naizala* (5v eta *passim*), *dirala* (6r).

5.4.4. Egoera antzekoa bide da erlatibozko perpausetan ere, *-en* eta *-an* bi aldaerak agertzen baitira: *zaran* (5r, 10v), *daitequeanic* (6v), baina *den* (4r eta *passim*), *dituen* (3r eta *passim*). Gisa berean, *zaran bezala* (5r) eta *zaran casoan* (10v) adibideetan adizkiek bukaeran *-an* dute.

5.4.5. Kausazko perpausetan *cergatic ... -an* egitura ageri da: *cergatic naizan zure alaba bacarra* (5r), *cergatic naizan Christoren, justiciaren, eguzqui divinoaren ama* (6r), baina salbuespenik ere bada: *cergatic bereala etorriceo dira eta emanen diote sepultura* (6v).

Horrekin batera, *bait-* ere ageri da: *baitzara nere aita* (5r), *baita ceruco atea eta misericordiaren ama* (9r).

5.4.6. Aresti-Linschmann legeari dagokionez, lehen pertsonarekin ez da gertatzen, beti *nere* erabiltzen baita. Bigarren pertsonan *zure* agertzen da kasu gehienetan, baita legearen arabera indartua espero dugunetan. Dena den, bitan *cere* agertzen da, *il zara cere vorondatez* (5v) eta *ematen duzula cere vasalloacgatic bicitza* (8v). Beste bitan posesibo indartu hori oinarri hartutako destinatiboa dugu: *Goarda zazu, señora, ceretzat depositutcen duzula* (8v) eta *Guarda zazu alaja divina ori ceretzat* (10r); bietan betetzen da Aresti-Linschmann legea. Azkenik, hirugarren pertsonan beti *bere* forma indartua dakar. Pluralera pasatuz gero, *ez* da lehen eta bigarren mailako forma indarturik ageri, ezta legearen arabera indartua behar lukeen lekuan: *badugu motivoa gure bihotzac sentimentuz urturiceo despediteco*. Hirugarren graduan beti dugu *beren* indartua.

5.4.7. Testuak sintaxi aldetik duen ezaugarri nabarmenarikoa da aditz laguntzailearen hurrenkera, maiz horiek aditz nagusiaren ezkerretara baitaude, ondoko adibideetan ikus daitekeen bezala: *cergatic duen bezala Bernardo dulceac advertitcen* (4r), *ecetz dute eranzuten* (8v), *baiez du eranzuten ceruco errequinac* (10v), *dit aguincen* (11r).

5.4.8. Ezaugarri zaharra da *-ra behar* egitura; sermoian behin agertzen da: *cerura bear dutenen asentua* (9r). Antzeko adibidea, baina *behar* gabe, da ondoko adibidea ere: *Nora da zure seme Jaincoa?* (3r).

5.4.9. Bestalde, *iruditu* aditzak eskatzen duen osagarria instrumentalean dago: *Cer iduritcen zaitzute tormentu cruel orietaz* (8r), *Cer iduri zaitzu ain beste ingratitudez* (11v). Osagarrien atzizkiekin jarraituz, perpaus osagarrietan *-tera* dugu, ez *-teko*: *prompto egonen da edozain maldade executatcera* (7r).

5.4.10. Desirazko perpausak osatzeko, *ez dezazula arren nai izan* (7r) agertzen da, baina *ojala* duen perpaus bat ere bada: *Ojala gure bihotzac izaten balira Jesusen betico aldare* (11v).

5.4.11. NZ gisako galderetan *al* partikula erabiltzen da, baina beti ahalerazko aditzekin. Beraz, ahalerari loturik ulertu behar, ez galde partikula bezala: *nola iduqui al dezaque bere ama maitearena?* (3r), *Cer eguin al dezaque gucia galcen duenac?* (4r), *cer eguin al dezaquet?* (5r). Dena den, galderetatik kanpo ahaleran ez da *al* agertzen. Gipuzkeraz Kardaberatzek badu halako adibiderik ere:

Estura onetan zer egin al dezaket?
Zer egin al dezaket, bada, estu onetan?
Zer egin al dezaket nik, espada zure aurrean arritu, humillatu, tan ere biotzeko ateaq zuri pozik idiki?
Zer esan al dezaket nik zure aurrean, neronek baño obeto nere gaitza zure begiak badakuste?

Aztergai dugun sermoian zehar-galdera batean ere agertzen da partikula hori: *Guardazazu alaja divina ori ceretzat, baduzu experiencia gure ingratitudeac cer eguin al dezaquean* (10r).

NZ izan arren, aditza ez bada ahalerazkoa, ez da *al* partikula agertzen, ondoko adibidean ikus dezakegunez: *Nora da zure seme Jaincoa?* (3r). Halaber, ez da partikularik Bai/Ez erako galderetan: *etciñan zu nere aita?*; *ez ninduzun zuc zure providencia divinoarequin ni sustentatcen?* (4r).

5.4.12. Moduzko mendeko perpausetan *-(e)laric* eta *-(e)la* erabiltzen dira:

*(...) eta tocatcen **zaiolaric** gaur arratsaldean nere oztasunari (...) ponderatcea zure soledadea (...)* (3v).
*Bada, nere aita, nola falta zait niri alivio ta consuelo gucia bici **naizalaric** ain desamparata ta bacarra?* (4v).
(...) uzten nazula bicitzaquin ain desamparata padecitceco? (4v)

Era berean, moduzko perpausa da ondoko adibidea ere, *bait... bezala* egiturarekin:

(...) criatura guciac ere sentidoa bailute bezala sentimentuaren eta penaren pasioz nai luquete acabatuac izan (...).
Asco ezpailiz bezala semeric bague desamparata guelditcea, nai izandu duzu gueiago nere beguiz ecus zaitzadan.

5.4.13. *Uste izan* behin bakarrik agertzen bada ere, ezezkoa da eta *-ela* agertzen da:

Ez dut uste gaur, zure gracienc iturri guciac idequiagoac dauden temporan, ucatuco didazula desempeñatceco gracia

5.5. Lexikoa

Lexiko aldetik kronologikoki zein geografikoki interesgarri diratekeen hitz eta aldaerak aipatu eta batzuk iruzkinduko ditugu, iturri nagusizat *OEH* hartuta, hurrenkeran alfabetikoan:

Ai: *ay* (3v, 5v). ‘Auhén’.

Alaja: *alaja* (4v, 7v, 9r, 10r, 11v). ‘Bitxia’; Larramendi bide da mailegu hau jasotzen duen lehena.

Anda: *anda* (11r). ‘Zerraldo’.

Atzeneko: *atceneco* (3r), *atcenecoa* (5v). ‘Azkeneko’.

Atzendu: *atzenduric* (8r).

Asnase: *asnasea*, *asnase* (3r). ‘Arnasa’; Larramendi bide da aldaera hau jasotzen lehena.

Bage: *bage* (3v eta *passim*). ‘Gabe’; goi-nafarrera zaharrean Beriainek, esaterako, aldaera hau darabil. 1633ko Goizuetako esaldi batean ere *bage* dugu.

Bearri: *bearrietan* (3r). ‘Belarri’; Iparraldean eta Nafarroan erabiltzen den aldaera bide da.

Beazuma: *beazumarequin* (3r). ‘Behazun’.

Beratz: *beracha* (3r), *barach* (9v). ‘Samur, leun’.

Emezurtz: *emezurza* (4r eta *passim*). ‘Emazurtz, umezurtz’; Euskal Klasikoen Corpusen bilaketa eginda, *emezurtz* aldaera bi bider agertzen da, baina biak Kardaberatzen idatzietan. Materrak *emazurtz* dakar.

Esan: *esan* (7r eta *passim*): Nafarroako mendebaldean bezala, *esan* erabiltzen da, ez *erran*.

Garatu: *gara bitza* (11v). ‘Geratu’; *OEH*ren arabera, zaraitzuerazko eta erronkarierezko aldaera da.

Geroen: *gueroena* (4v). ‘Azkenik’. *OEH*n ez dugu *geroen* aurkitu, baina *geroenean* eta *geroenez* agertzen dira.

Idero: *iderotcen* (3r eta *passim*), *idero* (4v, 9v), *iderotcea* (4v), *ideroco* (7r, 7v). ‘Ediren’; partizipioan aldaera hau lekukotu gabe egon da orain arte, baina *RSn ideraiten* agertzen da, Lazarragaren eskuizkribuko B testun *ideraite* dugu. Areago, *iderotcen* Goizuetako 1825eko ordenantzetan.

Ideki: *idequitcen* (3v), *idequiagoac* (3v), *idequi* (4v eta *passim*), *idequiric* (7v), *idequico* (7v). ‘Ireki’; Bortzirietako eta Iparraldeko aldaera bide da.

Ikarari: *icarariac* (3r). ‘Dardara’.

Istu: *istuac* (3r), *Ystu* (10r). ‘Listu’.

Itsi: *itsia* (7r, 9r). Aldaera apikariduna dute, besteak bestel, *RSk*, Lazarragak, Landucik, Mendiburuk eta Lardizabalek.

Izertu: *icercen* (4v). ‘Izertitu’.

Katabut: *catabura* (9v). ‘Hilkutxa’. Larramendik eta Kardaberatzek ere *katabut* erabiltzen dute.

Matrail: *matralletan* (3r), *matrall* (10r). ‘Masaila’.

Nahi: *nic nahi nizun zuri esposa agradecituac bezala* (5r). ‘Maitatu, deseatu’ zentzuan ere erabiltzen dela dirudi, eta *N-N-N* saileko laguntzailearekin.

Santu: *santu* (3r), *santuco* (3v), *santua* (5r eta *passim*), *santuac* (5r, 8r), *santuarequin* (7r, 8v), *santu* (7r). Ez da goi-nafarreraz erabili ohi den *sandu* agertzen.

Solbarda: *solbardan* (3r). ‘Sorbalda’; aldaera hau lekukotzen lehena Larramendi bide da; fray Bartolomek eta Añibarrok ere aldaera hau dute.

Tempora: *temporan* (3v, 8v, 9v), *tempora* (6v). Sermoiaren lau aldiz hasiera ahoskabearekin agertzen da, eta behin *dembora* (6r). Azken aldaera orokorraz gain, Gipuzkoan *tempora* erabili zuten Isastik, Otxoa Arinek, Erauskinetik, Irazustak eta behin Mendiburuk, eta aldaera bera agertzen da Zegamako dotrinan ere.

Trunku: *truncu* (8v). *OEHN* aezkerako, zaraitzuerako eta erronkarierako aldaeratzat dator (s.v. *tronko*). Dirudienez, gurutzerari egin diezaiokoe erreferentzia.

6. Ondorioak

Artikulu honetan euskal testu zaharren corpusari ekarpena egin nahi izan diogu, eta horretarako 1753an idatzitako sermoi baten edizioa aurkeztu dugu.

Edizioarekin batera, bertako hizkera ere aztertu dugu: baieztatu dezakegu goi-nafarrerazko lekukotasun orain arte ezezagun bat dugula esku artean. Ez dugu zuzenean Goizuetako euskararekin sistematikoki erkatu, baina ez dirudi bertakotzat hartzeko zailtasun handirik dagoenik.

Zalantzarik gabe, merezi luke konparaketa zehatz eta sakonagoa egitea, baina 1825eko Goizuetako udal-ordenantzekin (Satrustegi 1996) erkatutik hizkera beraren aurrean gaudela pentsatzeko arrazoiak ditugu: goi-nafarrerako *dauzki* ‘dauzka’ gisako adizki nafarrak ageri dira bietan, baina instrumentalean *-z* orokorra, ez *-s* nafarra. Gainera, *-te* pluralgilearen hedadura, egun bezala, zabala da ordenantzetan ere: *zaiotela* eta *zaioten* agertzen dira bertan. 1753 eta 1825eko Goizuetako bi testu hauetan ergatibo plurala *-ac* da, eta *edozain* eta *niorc* ageri dira bi horietan, baina *edocin* eta *iñorc* 1897koan.

Bistan denez, hemen ez dugu, inolaz ere, testuen arteko konparaketa sakonik egin, baina, esan dugunez, sermoiaren estilo jasoa gorabehera, Goizuetako euskaraz idatzita dago. Dena den **eradun* aditza laguntzailea ez bide da lekukotzen beranduago Goizuetan, eta gauza bera gertatzen dela dirudi sistematikoki iraganean *-a*-duten aditzekin ere.

7. Bibliografia

- Bernardo Clairvauxkoa, [s.a.], «Opusculo duo», in Marco Binetti (arg.), *S. Bernardi Claraevallensis Opera omnia* [online]. <http://www.binetti.ru/bernardus/26.shtml> [Azken kontsulta: 2016/03/14].
- Bilbao, G., 2013, «*Textos Arcaicos Vascos* 50 urte beranduago» in R. Gómez, J. Gorrochategui, J.A. Lakarra & C. Mounole (arg.), 2013, *Koldo Mitxelena Katedraren III. Biltzarra – III Congreso de la Cátedra Luis Michelena – 3rd Conference of the Luis Michelena Chair*, UPV/EHU, Gasteiz, 717-728.
- *et al.*, 2010, *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa* (1.0), Vitoria-Gasteiz, UPV/EHU, <<http://lazarraga.com>> [Azken bisita: 2016/03/16].
- & R. Gómez, 2014, «Textos antiguos vascos en Internet», in S. López Poza & N. Pena Sueiro (arg.), *Humanidades Digitales: desafíos, logros y perspectivas de futuro*, Janus, Anexo 1 (2014) [on line], Universidade da Coruña, A Coruña, 111-121. Interneten eskuragarri: <<http://www.janusdigital.es/anexos/contribucion.htm?id=11>>.
- Lekaroz, G., 2006, «Antzinako baztanera: XVIII. mendeko prediku argitaragabe bat», *FLV* 101, 69-94.
- , 2014, «Basaburu Txikiko euskararen lekukoak (I)», *FLV* 118, 247-278.
- , 2015, «Basaburu Txikiko euskararen lekukoak (eta II)», *FLV* 120, 277-324.

- Los Arcos, J.L., 1974, «Glosas en el dialecto navarro al «Guero» de Axular», *FLV* 16, 39-84.
- Ondarra, F., 1981, «Primer sermón en vascuence navarro (1729)», *FLV* 38, 147-173.
- , 1989, «Goñerrin aurkitutako sei euskal testu (1743-1753)», *FLV* 53, 97-144.
- , 1993a, «Hemezortzigarren mendeko bertsoak», *FLV* 64, 531-553.
- , 1993b, «Goñerrin aurkitutako testuak (IX)», *ASJU* 27-1, 299-320.
- , 1993c, «Goñerrin aurkitutako testuak (X)», *ASJU* 27-3, 903-948.
- , 1994, «Goñerrin aurkitutako testuak (VI)», *FLV* 67, 521-554.
- , 1995, «Goñerrin aurkitutako testuak (VII)», *FLV* 68, 173-190.
- , 1996a, «Juan Martin de Ibero (1729-1783), Izuko parroquia (1754-1783)», *FLV* 72, 235-267.
- , 1996b, «Juan Martin de Ibero (1729-1783), Izuko parrokiaren testuak (I)», *ASJU* 30-1, 645-702.
- , 1998, «Juan Martin de Ibero (1729-1783), Izuko parrokiaren testuak (II)», *ASJU* 32-1, 231-309.
- Orduna, G., 1990, «La “edición crítica”», orain in Orduna, 2005, *Fundamentos de crítica textual*, Arco/Libros, Madril 17-38.
- Prada Santamaria, A.; J.L. Sales Tirapu & J.Á. Garro Mujika, [s.a.], *Libro del Obispado de Pamplona. Real Patronato 1753* [pdf]. Sarean eskuragarri: http://mendezmende.org/documentos/divulgacion_trabajos/LIBRODELOBISPADODEPAMPLONA.pdf [Azken kontsulta: 2016/02/06].
- Satrustegi, J.M., 1987, *Euskal Testu Zaharrak I*, Euskaltzaindia, Iruñea.
- , 1996, «Goizuetako udal-ordenantzak», *FLV* 72, 297-316.
- Ulibarri, K., 2015, *Dotrinazko Sermoitegia: galduriko hizkerak eta dialektologia historikoa*, UPV/EHUko doktorego tesi argitaragabea.
- Zuloaga, E., 2010, «Nerbioi ibarreko euskara XVIII eta XIX. mendeetan: (i) Bizente Sarriaren bizkaierazko sermoiak», *ASJU* 44-2, 393-435.
- , 2011, «Nerbioi ibarreko euskara XVIII eta XIX. mendeetan: II. Juan Ignazio Astigarragaren sermoi-bilduma», *ASJU* 45-1, 235-276.
- Zubiri, J.J., 2000, «Arano eta Goizuetako hizkera» in K. Zuazo (arg.), 2000, *Dialektologia gaiak*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.

Urtzi Reguero Ugarte (UPV/EHU)
 Hizkuntza eta Literaturaren Didaktika Saila
 Hezkuntza eta Kirol Fakultatea
 Juan Ibáñez de Sto. Domingo kalea, 1
 01006 - VITORIA-GASTEIZ
 Tel: 945 014 200
urtzi.reguero@ehu.eus